

den proce...
SINT-ANDRIES
Tel. 26735 Brugge

Z A N N E E N

Tijdschrift van de Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen en van de
Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

38^e Jaargang
Nr. 1 - 1963
januari - februari

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V
GENT

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e, 33^e, 34^e, 35^e en 36^e jg. tegen 100 F. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 20 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs: 10 F.
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs: 50 F gewone uitgave.
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr.: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs: 12 F.
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 36 F.
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs: 14 F.
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs: 70 F (65 F voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs: 100 F.
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs: 12,50 F.
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs: 7,50 F.
20. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs: 15 F.
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs: 15 F.
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs: 15 F.
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr G. De Meyer. Prijs: 15 F.
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs: 25 F (15 F voor de leden).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. Van Es. Prijs: 30 F **Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV)**, door F. Van Es. Prijs: 25 Fr.
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs: 50 F.
27. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. Broeckhove. Prijs: 40 F.
28. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. Broeckhove. Prijs: 180 F (140 F voor de leden).
29. **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove. Prijs: 80 F.
30. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. Pieters. Prijs: 75 F. (55 F. voor de leden).
31. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. Van Haver. Prijs: 80 F. (60 F. voor de leden).
32. **De Gentse Bakkers. Bijdrage tot de Studie der Middeleeuwse Ambachten en Neringen**, door Marcel Daem. Prijs: 25 F.
33. **Sint-Kristoffel. Legendes. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden. Prijs: 25 F.
34. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, vroeger en nu**, door H. Van Hese. 1962. 12 Afb. Prijs 80 F. voor leden.

Het bedrag der bestelling vooraf storten op postrekening Nr 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage: gewoon lid 100 F; beschermend lid 250 F; steunend lid 500 F.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

TIJDSCHRIFT VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
VOLKSKUNDIGEN EN VAN DE DIENST VOOR
VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstbeiaig

Sekretariaat van de Bond:
M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat 36, Gent
Alle stortingen op postrekening:
969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen,
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten:
J. BOES
Abrahamstraat 13, Gent.
M. DAEM
R. VAN DER LINDEN
en Dr R. HAESERYN.

INHOUDSTAFEL.

Zeerlopers

M. Daem : De Gentse zeerloper Aimé Termot	2
G. De Keersmaeker : Zeerlopers te Sleidinge	5
A. Van Hageland : Volkshumor uit Overmere	7
A. Pykevet : Palmzondag. Paasgebakken (Assenede)	11

Zoeken en Zanten

Erondegem. Verkoop van St.-Hubertushaas. R. v. d. L.	14
Petegem aan de Leie. Bolspelen. R. v. d. L.	14
Melden. Volksgerecht. R. L.	14
Zuid-Oost-Vlaanderen. Volksgerecht. Billen en scharminkelen. Lode Gijsselinc	15
Nevele. Schietspoelenkermis. Verkiezing van prins Jan van Spoele de Schietsgem. R. v. d. L.	15
St.-Goriks-Oudenhove. Koninglopen. G. en M. Haelman	16

Museum

Schoenen. Drukplaten	18
--------------------------------	----

Boekbespreking

A. Verelst : Scheeptrekkersgilden langs Dijle en Demcr. R. v. d. L.	19
W. Hoffman : Noord- en Zuidnederlandse sagen en legenden. R. v. d. L.	19

Kroniek van de Bond

In memoriam Mevr. M. Van Wesemael	20
Clement Tréfois bekroond	20
Gent. T.V.-uitzending « Gent 1900 »	21

Vragen van lezers

De spoorweg en de volkskunde	21
Gent. Gravure van Jacob Böhme, meester-schoenmaker	21
Gavere. Tentoonstelling « Oud Gavere »	21

Dienst voor volkskundige opzoekingen

Pr. Janssens C.ss.R. : Opkomst van St.-Anna's credienst in Vlaanderen	22
---	----

ZEERLOPERS

De Gentse Zeerloper Aimé Termot

In vele steden en gemeenten uit onze provincie ontmoet men nog een zeerloper. Steeds is het dezelfde persoon die een oud gebruik in stand houdt. Hij is de man die opduikt gedurende het geroezemoes van kermissen, feestelijkheden en sportmanifestaties. Hij is een sympatiek figuur op bijeenkomsten waar feest gevierd wordt en de grote massa aanwezig is. Iedereen bewondert zijn lenige looppas en vraagt zich af : «Hoe kan hij zulks uren volhouden? Wanneer rust hij? Wanneer eet of drinkt hij? Van waar komt die zeerloper? Wie is hij? »

In de Vlaamse gewestalen wordt hij ook « hardloper » of soms kortweg « looper » genoemd. Een persoon die in zijn handelingen té vlug van stapel loopt wordt

in figuurlijke betekenis betiteld als « een zeerloper ».

Van waar komt die man waarover we het hebben? We hadden het genoeg (in augustus 1962) kennis te maken met de zeerloper Aimé Termot, Nodenaysteeg 7 te Gent. Over zijn persoon en liefhebberij konden we het een en ander vernemen van hem zelf tijdens een interview voor ons tijdschrift.

Aimé Termot werd in 1906 te Eeklo geboren. Weinig tijd nadien verlieten zijn ouders het schone Meetjesland en vestigden zich te St.-Amandsberg. Hier bracht Aimé zijn kinder- en jeugdjaren door.

Bijdrage als antwoord op de vraag over zeerlopers die gesteld werd in de rubriek « Vragen van lezers ». O.Z. 37e jg. (1962), nr. 6, blz. 245. Red.

Zijn speelmakkers ondervonden zeer vroeg dat de benen van Aimé veel vlugger waren dan de hunne. Hij onderscheidde zich in loopkoersen, of wat het volk gewoonweg « straatkoersen » noemde.

Als jongeling was hij straatkoerser die veel prijzen wegkaapte. In die tijd waren de meeste prijzen in natura, o.a. koffie, vlees, drank, kledingsstukken, gebruiksvoorwerpen, enz. die aan de overwinnaar geschonken werden.. Als jeugdig atleet beoefende hij de voetbal- en bokssport.

Pas 20 jaar oud werd hij in zijn liefhebberij, het zeerlopen, aangemoedigd door liefdadige instellingen. Het Belgisch Rode Kruis o.a. deed op hem een beroep om al lopend geld in te zamelen. Voor andere menslievende doeleinden en voor noodlijdenden was Aimé ook de man om zaad in 't baksken te brengen. Zijn karitatief werk had sukses. Zijn menslievend karakter koppelde hij aan zijn kunde, en zo groeide in hem de passie voor het zeerlopen.

Op 20-jarige leeftijd trok hij terug naar zijn geboortestad Eeklo. Hij werkte als handarbeider en bleef liefhebber-zeerloper. In 1959 keerde hij naar het fiere Gent terug waar hij een plaats veroverde onder de zeldzaam geworden volkstypen.

Aimé begon zijn eerste openbaar optreden als zeerloper in 1927 te Ertvelde Rieme tijdens de kermisdagen. Nadien doorkruiste hij talloze straten van steden en gemeenten. Oost-Vlaanderen is zijn voornaamste werkterrein. Regelmatig komen aan de beurt : Aalst (karnaval), Eeklo, Maldegem, Ronse (zotte maandag), St.-Niklaas, Wetteren (Ronde van Vlaanderen en kermisdagen), Zottegem. Te Gent is hij een volkse verschijning op de dagen van de Gentse Feesten, op braderijen, buurtfeesten, op het Gantoise-plein.

Buiten onze provincie voelt de zeerloper zich thuis te Anderlecht (Vette Os), te Genk (St.-Barbarafeesten der mijnwerkers), te Waregem (paardenrennen), in de steenbakkersstreek te Boom en te Niel. We menen dat de Almanak van Snoeck niet ver uit het bereik ligt van de zeerloper.

Aimé reist per trein of bus, of rijdt per fiets naar zijn werkterrein. Voorafgaandelijk moet hij de toestemming hebben van stads- of gemeentebestuur om te mogen zeerlopen. Wegens zijn bekendheid is die formaliteit tot een eenvoudige administratieve formaliteit herleid. De geschreven formule « Aimé Termot mag lopen in onze gemeente op ... » met de gemeentestempel of een vriendelijke mondelinge : « 't is in orde, ge moogt lopen » gegeven door burgemeester, sekretaris, kommissaris of veldwachter volstaan, en vormen het laissez-passier voor Aimé.

In al die steden en gemeenten heeft hij een tehuis waar hij zich aankleedt als zeerloper. Hij draagt onderlijfje, korte broek, witte kousen en zware schoenen. Blootshoofd en met in beide handen een metalen bus loopt hij gedurende winter- en zomertijd. Regen, koude, vorst, hitte schijnen op het atletisch gestel geen vat te hebben. Na 3 à 4 uren lopen keert hij even terug naar zijn vertrekpunt, zijn tehuis; eet en drinkt wat, rust een 10-tal minuten uit en herneemt het zeerlopen. Gedurende de negen dagen van de Gentse feesten (in 1962) legde hij in de stadsstraten de afstand af die gelijk staat met de reis Gent-Parijs.

Aimé is een groot eter, maakt matig gebruik van drank en is een roker. Hartkloppingen en vermoeienis na zijn dagtaak kent hij niet. Hij is ook bloedgever. Met fierheid brengt hij een van zijn merkwaardige prestaties in herinnering. In 1930 om 11,30 h schonk hij een halve liter bloed. Onmiddellijk daarna om 12 h reed hij per fiets naar Wervik, een rit van 4 uren. Hij liep 3 uren in de stad en deed nadien de terugreis van 4 uren en belandde om 23 h thuis, gaaf en ongedeed. Zijn zware inspanningen waren — volgens zijn verklaringen — ruimschoots vergoed door een goede verdienste te Wervik.

Vóór de tweede oorlog was Aimé liefhebber worstelaar. Hij genoot de opleiding bij de gewezen bokskampioen Karel Sys uit Sijsele. Aimé speelde de rol van punching-bal en trainde met de bekende vuistvechter in boksen, worstelen en lopen.

Onze beschrijving over de zeerloper zou onvolledig zijn moesten we Aimé Termot vergeten voor te stellen als « gewone man ». Zijn huidige broodwinning is opkoper van oude metalen. Zijn huiskamer getuigt van standing en familiaal leven. Hij heeft een grote voorliefde voor schilderijen. In groten getale versieren ze de omgeving en scheppen er een atmosfeer van gezelligheid. Met fierheid en liefde wijst hij en zijn echtgenote op dit kunstbezit, dat we ook konden appreciëren. Aimé is een man, die op de jaren van zijn leeftijd nog behoort tot de klasse der ongedekoreerden; bijna een uitzonderlijk feit onder de vele Belgen. Dit neemt niet weg, dat hij als volkstype en stadsgenoot waardering en achting geniet in alle lagen van de bevolking. Na hem zal men nog ver moeten zoeken — en mogelijks tevergeefs — om deze facetten verenigd te zien in een persoon. Biedt het tijdperk van ruimte-reizigers nog een toekomst voor zeerlopers op onze aardbodem?

M. DAEM

Zeerlopers te Sleidinge

— Daar zijn wel zo geen zeerlopers niet meer, zei Miel W. na de eerste oorlog.

Dat was zo; der kwamen geen (nié) meer. Als wij nog klein waren, liepen er nog, en in mij' vader-ze jongen tijd kwamen er nog egalig.

Mijn moeder moest er niet van weten.

— 't Zijn der a'maal die nie' willen werken, zei ze, en zo' willen geld verdienen.

En wijzelf, als kleine kinderen waren schuw. Zelfs de knechte-jungens moesten er gelijk niet van hebben.

In den tijd dat we nog naar school gingen, zagen wij er dikwijls als wij op den noen naar huis kwamen. Wij merkten dat niet altijd subiet, want zij liepen de hoven op. Maar als er daar een van een hof kwam gestoken, wij benauwd! We gingen van de kassei in de wagenslag staan om hem door te laten! en zo gauw als hij weer een ander hof op was, wij naar huis!

— Moedere, w'hên 'ne zeerloper gezien!

We gingen dan aan het hek gaan kijken, om te zien of hij niet naar ons hoeve zou komen. Maar moeder riep ons binnen :

— Gauw binnen, de pap staat al gereed!

Het duurde niet lang, of hij was daar.

— Toe moeder, hij is daar, we horen zijn bellen.

En ja hij was er; hij stond al te trippelen voor de deur! Moeder gaf hem gauw wat, 'ne cens of 'nen halve kluit.

En hij weeral verder, Willems hof op.

Zo liep hij Volpenswege af, tot zijn beurs vol was.

Onder de verschillende straatstielen die destijds werden beoefend, om zonder werken aan geld te geraken, was die van « zeerloper » wel een van de meest schilderachtige.

De prestatie bestond hierin, dat de man — veelal jonge snaken van 18-20 jaar, uit Gent — geheel zijn tocht in looppas ondernam, zonder maar eenmaal met lopen op te houden. Zo ketste hij de hoven af, om overal kleine giften in te zamelen. Maar ook op de hoven, terwijl hij aan de voordeur op zijn part wachtte, mocht hij niet stilstaan; altijd voort moest hij in loopbeweging blijven, nooit mochten zijn twee voeten tegelijk de grond raken, om, zodra zijn deel ontvangen was, wechom vooruit te stomen.

Zijn verschijning was best met die van een harlekijn te vergelijken. Blootsvoets, of hoogstens met witte katoenen sloefkens aan, blote benen, een korte witte zomerbroek, een veelkleurige lichte trui, rood-blauw of geel-groen gestreept, daarover een leêren gareel met talrijke koperen bellen bestikt, die voortdurend rinkelden op maat van de looppas, blootshoofds, ook wel een enkele keer met een gekleurd papieren hoedje op het hoofd, zo draafde en danste hij de wijk af, op hoop van buit⁽¹⁾.

En de buitenlieden lieten als altijd hun goed hart spreken.

— 't Es toch iets zo altijd maar lopen! En : Hij heeft hij toch ook 'nen buik!

En zij gunden hem hun jonste.

**
*

Lewie W. was in 't g'heel gene kwajen, maar hij was 'ne « vreenden » dronkaard. Hij was goe geweest, zille, maar hij had het al vertutterd.

Hij is dan op 't geboorte beginnen rondgaan mee 'n pattikkel mee sette en blink, naalden en zepe en pommade veur aan 't haer te doen. Da' waren al dingen die hij in 'n winkel op de Vrijdagsmarkt (te Gent) ging halen om voort te verkopen. Hij moest dan 's avonds zij' geld indragen en hij kreeg daar dan zijn percenten op.

Maar het duurdege nie' lang of — als hij van de bane weer kwam — hij had hij nie' meer. Hij ha' g'heel zijnen boel opgedronken. En wa' gebeurden der? Die mensen sloegen zijn kasken aan, en hij kreeg hij nie' meer.

En Lewie W., die grote struise vent mee zijnen bierbuik wier' ook zeerloper. Hij had hij a'zo geen kleêren aan, zille. Hij liep(t) hij in zijn hemde, mee zijn broekspijpen opgesloofd.

Van eigens kwam hij naar Volpenswege gelopen, want daar kenden z'hem allemaal; daar zou(t) hij wel krijgen.

— Maar Lewie-jongen, zei mij' moedere, wad es da'! Moette gij nu al zeerloper spelen! G'hè zeker uwen boel opgedronken?

— ja'k, zei(t) hij.

En mij' moeder gaf hem. Wa' zoude gij gedaan hên? Maar hij hee' maar éne keer geweest. Z'hên hem nooit meer teruggezien op Volpenswege.

(Zegspersoon : M. M., huishoudster, 70 jaar.)

GEORGES DE KEERSMAEKER

(1) Der is ook eens enen geweest in zijn bloot lijf. Maar het duurdege nie' lang of de champetter had hem te stekken. Hij hee't hem van de parochie weggejaagd.

Volkshumor uit Overmere

Overmere is een mooie en uitgestrekte Oostvlaamse gemeente. De duizenden toeristen, die er in het seizoen wekelijks op bezoek komen, hebben vanzelfsprekend vooral belangstelling voor het grote meer met zijn zwem- en roeiegelegenheden en voor de uitmuntende restaurants, waar paling in 't groen de zeer op prijs gestelde hoofdschotel uitmaakt.

Er is ook het museum van de Boerenkrijg, die immers — maar volgens de geschiedenis iets te vroeg — te Overmere begon. Het werd ondergebracht in het gemeentehuis en is toegankelijk de zon- en feestdagen van 1 mei tot 1 september, en dit van 10-12 en van 15 tot 19 u.

Er is evenwel nog iets méér te Overmere, iets dat aan de toeristen ontsnapt omdat ze door hun kortstondig verblijf de gelegenheid niet krijgen, met het volk zelf van Overmere kennis te maken. Het zijn rondborstige, plezierige mensen over het algemeen, die 's zondags nog bij elkaar komen buurten en bij die gelegenheid met voorliefde de fratsen ophalen, die van generatie tot generatie worden overgeleverd en doorgaans verband houden met thans overleden inwoners van de gemeente.

* * *

Wij hadden het genoeg, te Overmere talrijke volksvertellingen te kunnen optekenen bij de broeders Maurits P. (48 j.) en Albert P. (55 j.) die — het weze terloops beklemt — buitengewone vertellers zijn. De eerste verblijft thans te Brussel, maar de tweede is nog steeds te Overmere woonachtig.

De vertelsels, die hier volgen, doen thans nog geregeld de ronde in de gemeente en behoren dus geenszins tot de bagage van een paar uitzonderingen. We hebben getracht, de verteltrant van onze beide zegslieden zo getrouw mogelijk te benaderen.

Vanzelfsprekend worden sommige van die volksvertellingen — mits zekere varianten — ook elders verteld, zoals het verhaal dat de ronde doet over zekere Boquet, die indertijd naar Frankrijk ging werken tijdens het bietenseizoen. In een dorpje aldaar was hij zekere dag in een herberg in ruzie gekomen met een Fransman. Boquet had geweldig veel klop gekregen en wou geen dag langer meer blijven. Weer thuisgekomen vroegen zijn kameraden: « Wel, hoe komt het dat ge zo rap terug komt? » — « Och man », zei Boquet, « 't deugt ginder niet. Ik heb daar een rammeling gekregen die ik niet gauw zal vergeten. En nog een geluk, dat ik Frans kende, of ik had er nog méér gekregen. » — « Zo, en wat hebt ge dan gezeid? » — « Encore, encore, en had ik dat niet gezeid, dan hadden ze me misschien doodgeslagen. »

Sindsdien ligt in de volksmond te Overmere de zei-spreuk: « Encore, encore... zei Boquet, en ze sloegen hem halfdood. »

* * *

Eveneens uit die tijd, lang vóór de Eerste Wereldoorlog, dateert het avontuur van een andere inwoner uit Overmere, die insgelijks naar Frankrijk trok, voor het bietenseizoen. De mannen vertrokken gewoonlijk met een oude trein tot in Rijsel. Iemand ging mee voor de eerste keer. Zijn gezellen verlieten te Rijsel het station om nog een glas te drinken, en dan een andere trein te nemen. Door onoplettendheid was de nieuweling zijn makkers echter kwijtgeraakt en na lang zoeken en zwerven keerde hij naar het station terug. Niet wetende waar naartoe, besloot hij maar liefst naar huis terug te keren. Maar naar zijn mening moest dat gebeuren met dezelfde trein waarmee hij was toegekomen, zodat hij op het perron begon te roepen: « **Menere, menere, waar is die trein naar den Belgiek? Den diën met zijn koperen schouw, die vannacht in den hangar geslapen heeft? ... Wie hem kan wijzen, krijgt 'ne frank!** »

Een frank was in die tijd trouwens een heel sommetje. Op de vraag « **Hoeveel zou dat wel kunnen kosten?** », kreeg men soms tot antwoord: « **Diep in de drie frank ...** » Ofwel zei men bij de beenhouwer: « **Weeg maar door tot dat 't ne frank is ...** » Ook deze zegswijze is in de volksmond blijven leven.

* * *

Een oude man van 92 jaar kwam eens op bezoek bij een vriend van 86. Zij vertelden over hun jonge tijd. Die van 92 zei op een gegeven ogenblik: « **Ik voel me nog goed gezond, maar op sterven durf ik niet denken. Ik zou er mijn dood van halen ...** »

Verkissen, een boer van Overmere, zaaide zagemeel op zijn veld. Toen men hem vroeg wat hij daarvan verwachtte, zei hij met overtuiging: « **'t Zal wel uitkomen** ». En ook dit werd een gevleugeld woord, een zei-spreuk, die nog steeds wordt gebruikt: « **'t Zal wel uitkomen, zei Verkissen, en hij zaaide zagemeel.** »

Zo doen talrijke anekdoten over vroegere inwoners nog de ronde, vooral bij meer bejaarde lieden. Ze herinneren zich nog Wies Buyze, een man met een hele hoop kinderen. Omdat hij desondanks nog vrij jong was, zei de Paster op zekere keer: « **Wies, gij zijt toch zeker vroeg getrouwd?** » — « **Ja, meneer de Paster** », antwoordde Wies, « **'t was nog donker ...** »

* * *

Vroeger werden de leien in de klas uitgedeeld. Eén van de jongens kreeg een garbsten eksemplaar en riep uit: « **Milleju, meester, is me dat een lei!** »

In verband met een non, aan wie men een gewichtige gebeurtenis moest melden, zei Romanie verontrust: « **Ze zal toch haar kalf niet afschieten, zeker ...** »

Een mooi meisje heet in de volksmond « een teef », zoals ook een wijfjeshond genoemd wordt. Marteleir's hond was een teef, een pracht van een dier. Ontmoette men dan een zeer mooi meisje, dan klonk het: « **Da's nog 'n ander teef als Marteleir's hond!** »

* * *

Onze vriend Albert Marinus heeft er eens de nadruk op gelegd, dat de meeste

vertellingen in de volksmond zo aangebrand zijn, dat een deftig folkloristisch blad ze — ten onrechte, meent hij — niet durft publiceren. De vertelsels die onder « vuile praat » worden gekatalogeerd, zijn inderdaad gemeengoed bij de volksmensen. Worden er moppen verteld, dan zijn het voor negen tienden « vuile » moppen. Dit is kultureel gezien ongetwijfeld een betreurenswaardig, maar volkskundig gezien een zeer belangrijk en trouwens internationaal verschijnsel. De folklorist heeft een morele waardebeoordeling aan de volksvertelsels te hechten. Wel kan en moet hij uit de aard van die vertelsels bepaalde sociale gevolgtrekkingen distilleren, die voor de kennis van de volksmens en het volksleven evenveel belang kunnen hebben, als om het even welk ander aspect van dit vrij dispaaraat wetenschappelijk onderzoek.

Een ook elders bekende « dégoûtante » anekdote, die te Overmere nog graag wordt opgehaald, is die van de boer, die met een zwart bolletje bij de apoteker komt en hem vraagt, dat ding te willen ontleden. De apoteker doet het in een proefbuisje, tracht het bolletje scheikundig te analyseren, maar bekomt geen reactie. Uiteindelijk snijdt hij er een stuk af, steekt het in zijn mond en begint erop te kauwen. Gauw spuwt hij het uit, roepende: « **Maar dat is precies stront!** »

« **Wel, nu ge 't zegt, 't is goed mogelijk** », zei de boer, « **want het hangt al veertien dagen aan mijn gat.** »

Koen Kaane (met zijn ware naam Danckaert) is nu al meer dan vijf jaar dood, maar zijn herinnering leeft nog als die van de grootste leugenaar, die ooit te Overmere heeft gewoond. Zekere dag was er een orkaan en Koen vertelde, dat er een schuur was in de lucht gevlogen. « **En een half uur verder vloog er de wannemeulen uit ...** »

Zekere keer zat Koen te vissen zonder permissie. De gendarmen kwamen af. « **Ik sprong tot over mijn kop in de sloot** », zei Koen, « **en had ik niet zitten roken, ze hadden me nooit gevonden.** »

Tijdens de oorlog waren de kolen zeer zeldzaam en men stookte dikwijls turf. Koen had de mensen wijsgemaakt dat er 's anderendaags 's morgens te 10 uur een boot van Beringen zou aanleggen te Uitbergen, gevuld met kolen, en dat iedereen met een « kortewagen » (kruiwagen) mocht kolen halen. 's Anderendaags, op het gestelde uur, stond hij in zijn deur een pijp te roken en zag alle boeren met hun kruiwagen naar de Schelde trekken. Omdat er zoveel waren, zei Koen Kaane: « **Wel verdorie, 't zal toch echt zijn** », en hij nam eveneens zijn kortewagen en stapte mee naar de Schelde ...

Koen Kaane werd in de streek beschouwd als de specialist van de visvangst. « **Ik heb verleden week op de Donk (meer)** », vertelde hij, « **'ne paling gepakt, mens lief, zo'n dikke. Toen ik 'm had, zakte het water vijf centimeter op heel de Donk!** » (Stel u voor: 80 ha!).

« **Ja maar, ja maar, Koen, nu overdrijft ge toch!** »

« **Watte?** », zei Koen, « **ge gelooft me niet? Vraag het aan De Bruycker. Hij heeft met 't vel van die paling een « bache » gemaakt om op zijn grote wagen te leggen!** »

Een andere keer voelde Koen vijf — zes steken in zijn achterwerk, terwijl hij aan 't vissen was.

« **Ik keerde me om** », zei hij, « **en drie meter verder zat er een stekelvarken!** » (Een egel).

De Donk is een gedroomde vissersplaats. Vraag het maar aan de Gentse, Antwerpse, zelfs Brusselse amateurs.

Welnu, een paar jaar geleden stonden er twee vissers aan de schenkbank van een herberg (In de Pluim, om het niet verder te vertellen), op te snoeven over hun vangst. Het waren natuurlijk twee vreemdelingen, dus geen Overmerenaars.

« Ik », zei de ene, « heb hier laatst 'ne vis gevangen, zo dik als mijn bil en zo lang, zie ... » En hij opende de armen zo ver hij kon.

« Dat is nog niks », zei de tweede. « Vraag eens aan de baas, wat ik hier ving, 'n paar jaar geleden ? Ik haalde een lantaarn boven, en 't licht brandde nog ! »

« Dat kan niet ! », zei de eerste.

« Hewel », antwoordde de andere, « doe gij een halve meter af van uw vis, dan zal ik mijn lantaarn uitblazen ! »

Kuifel Scheire leeft nog ...

Een paar maand geleden staat hij aan de Kruisstraat de voorbijrijdende auto's na te staren.

Opeens stopt er een mooie wagen. Het raampje gaat naar omlaag. « Zeg, mijne vriend, naar de Donk ? »

Kuifel, zonder zijn pijp uit de mond te nemen, antwoordt : « Wat kan mij dat schelen, waar gij naartoe gaat ! »

'n Andere keer — het was echt hondenweer ! — ontmoet Kuifel een buurvrouw.

« Kuifel », zegt 't vrouwtje, « da's nogal eens weer hé ... »

« Ja't, mens », zegt Kuifel, « ge zoudt er nog geen hond durven doorjagen ! »

« Och jongen, zwijgt ervan », zegt het vrouwtje.

« Hé, motverdomme », zegt Kuifel, « wie is er van begonnen ? »

Tenslotte nog een vertelsel over Tist Spuère, die vroeger zand ventte met een ezelskar. Nadien is hij beroepsbedelaar geweest te Oostakker. Zijn zoon ging te Wetteren naar school om Frans te leren, want Frans — aldus zei Tist — kan 'ne mens gebruiken in het leven.

Zekere dag kwam iemand te paard het dorp binnengereden en vroeg :

« Où habite le baron Tibbaut ? » (Teibaat, zegt men te Overmere).

De mensen verstonden hem niet en Tist ging zijn zoon halen, die immers al drie maand te Wetteren naar school ging en dus zeker al Frans moest kennen.

« Où habite le baron Tibbaut, mon garçon ? », vroeg de ruiter.

« Ewel », zei Tist, « kunde niet antwoorden ? »

« Ik versta hem niet, vader ».

« Hoe, ge verstaat hem niet ? Maar 't is toch Frans ... »

« Ja, vader, maar 't is geen Wetters Frans ».

Tot hier dan deze leuke volksvertelsels, zoals ze te Overmere in de volksmond leven.

A. VAN HAGELAND

PALMZONDAG

PAASGEBAKKEN

ASSENEDE SPANT EEN KROON

— Het vijfde jaar... de Palm paas voorop !

Onder de bezielende leiding van de bekende volkskundige en glazenier Frans van Immerseel kwam te Assenede een grootse karnavalstoet tot stand met als hoofdthema : « De overwinning op de dood ».

Daarna in het kader van de manifestaties ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling, kende de stoet van het Festival der Vlaamse Folklore een luisterrijk succes.

In beide stoeten ontwierp hogergenoemde Vlaamse kunstenaar een nieuwe, verantwoorde Palm paas.

Pol HEYNS schreef in zijn « PALMZONDAG » : « Of er hier vroeger wel palm pasen in het gebruik zijn geweest kan men slechts veronderstellen. » (1)

Hierop antwoordde Frans van Immerseel in zijn « PAASGEBAKKEN » : « Ook in onze Vlaamse dorpen was de palm paas algemeen bekend. In het bekende schilderij van Breughel « DE STRIJD VAN KARNAVAL MET DE VASTEN » bemerken we in de achtergrond links een pracht van een palm paas. In kruisvorm opgebouwd is hij in de top, temidden palm groen, met een klein kruishoutje bekroond, wat soms « ZOETE JEZUS » wordt genoemd. Eveneens in kruisvorm zijn broodjes aangebracht, waarvan het centrale broodje het « ZONNEBROODJE » heet. De palm paas drager is omringd door kinderen met klophamers, terwijl anderen aan de deuren de giften in ontvangst nemen. Op een oude Brugse postkaart naar een schilderij van Alex Hannotian, voorstellende een Driekoningendag, is een kind te ontdekken, dat met een palm paas loopt : zwaantjes met palmtakjes tot staart. » (2)

Assenede, één van de aloude Vier Ambachten, wilde dat gebruik, in leven geroepen door Frans van Immerseel, niet terug zien verloren gaan. De leerkrachten van de Gemeentelijke Jongensschool en het Bestuur van de Ouderenbond van de school hebben er prijs op gesteld die schat te bewaren.

De zaterdag vóór Palmzondag of vóór Pasen stapt de Assenedse jeugd met steeds toenemende belangstelling, zowel van deelnemers als van de bevolking, de palm paas voorop, door ons polderdorp gelegen aan de Nederlandse grens. Reeds dagen vooraf worden de kinderen in groepen verdeeld volgens de wijken, die ze bewonen. Onze jongens slaan dan ijverig aan het werk om de kleurrijke en kunstvolle palm paas te vervaardigen, want op de grote dag worden op het marktplein de mooist versierde palm pasen bekroond en de winnende groepen met een prijs bedacht.

Onze kinderen treden op als boodschappers van de lente en de paasvreugde. De gedragen palm paas, een miniatuur-meiboom, wordt als typisch folkloristisch verschijnsel de voorbode van het lentefeest en het symbool van het nieuwe leven en de wekkende levenskracht van nieuwe vruchtbaarheid voor mensen, dieren en akkers.

(1) P. Heyns, blz. 44.

(2) F. Van Immerseel, Paasgebakken [1959] p. 25.

De palmpaas is een kleine mast : een vertikale stok, waarop kruiselings drie tot vier steeds kleiner wordende dwarsstokken worden aangebracht, het geheel om-

wonden met kleurpapier. Bij de versiering hebben de kinderen hun fantasie en schoonheidsgevoel vrije teugel gelaten. Palmtaktuiltjes worden naar eigen goeddunken op het kruishout met 3 à 4 verdiepingen aangebracht, terwijl kleurrijke wimpels in de wind wapperen. Slingers van witte, rode, paarse en gele eierschalen bengelen er omheen, terwijl hier en daar aan de dwarshouten bruinebakken mastellen hangen.

Doch boven groene palm, gekleurde eierschalen, bonte wimpels, in de top van de palmpaas prijkt een zelfgemaakte, in moeders oven gebakken, goedgele koekebroodhaan. Het geheel, palmpaasdrager, zangers en omhalers vormt een rare, karnavaleske groep. Versierde vilthoeden van vader, oude vrouwehoeden en feestelijk opgetuigde bolhoeden staan schots en scheef op de kleine hoofden.

Alle deelnemers hebben zich vermomd naar eigen vermogen : de ene heeft een veelkleurig kleed van zus of moeder aangetrokken, een ander kroop in een jas van vader, die met een kleurlint om de lenden wordt dichtgehouden. Zo gaan ze op stap !

Om één uur vertrekt elke groep op de aangeduide wijk. Men telde in '62 negen groepen ... in totaal 62 deelnemers.

Deze groepjes trekken door de polders, door het houtland, door de straten van het dorp, van boerderij tot boerderij, van huis tot huis, overal kloppen ze aan de deuren.

Ja, gans Assenede wacht op de komst van de Palmpaas. Overal worden de kinderen door de bewoners gulhartig ontvangen.

Van deur tot deur trekken ze: de belletjes rinkelen, de klophamers en de omhaalbussen kleppen, de kinderstemmetjes zingen:

Pallem, Pallem Pasen
Ei, koerei,
En we hebben nog ne zondag,
Dan krijgen we een ei.
Eén ei is geen ei,
Twee ei is een hallef ei,
Drie ei is een paasei.

De deuren draaien open en met lachend gezicht overhandigen de bewoners hun paasgift. Niemand weerstaat aan die vrolijk glunderende kindergezichten.

Zacht worden de eieren op het verse stro in de kleine tenen mand neergelegd, of rinkelend valt een muntstuk in de witmetalen omhaalbus.

*De winter is verganghen
Ic sie des meien schijn
Ic sie die bloemkes hangen
Des is mijn hert verblijt
Soo ver aen ghenen dale
Daer ist genoeghlic sijn
Daer singht die nachtegale
En menigh woutvogelkijn.*

Met dit mooie, oude meiliedje vervolgen ze hun weg; rond vijf uur worden ze aan de kerk op het marktplein verwacht.

Daar verzamelen zich alle groepen met hun rijke oogst en stoetsgewijze stappen ze dan zingend op, achter een groepje muzikanten-vrijwilligers, die het paas- en meiliedje spelen. Op de speelplaats van de school geschiedt de verdeling van de oogst, evenredig onder alle deelnemers. Dit jaar ontving elk kind twaalf eieren en dertig l'.

Thuis, in een gezellige kring, besluit moeder de heerlijke dag — beter feestdag! — met een smakelijke cicrkoek.

A. PYKEVET Assenede.

Zoeken en Zanten in vele boeken, langs alle kanten

ERONDEGEM — Verkoop van St.-Hubertushaas !

In Erondegem, een gemeente naast Aalst, beleeft men ieder jaar een uitzonderlijk gebruik : de zondag na het feest van Sint-Hubertus, d.i. 3 november, offeren de jagers een haas aan hun patroon. De pastoor roept van op de predikstoel, dat een haas zal verkocht worden aan de kerkdeur. De voorzitter van de kerkfabriek biedt het dier te koop aan. Thans geschiedt dit per Amerikaans opbod.

In deze gemeente beleeft men nog jaarlijks het offeren van een dier, zoals het vroeger op talrijke andere bedevaartplaatsen gebeurde. Hier betreft het geen bedevaartoord als dusdanig. R. v. d. L.

PETEGEM AAN DE LEIE — Bolspele.

Petegem behoort tot de gemeenten die hoofdbreken kan kosten aan de bedienden van de post, vermits de naam tweemaal in de provincie prijkt, én in de buurt van Deinze, én in de buurt van Oudenaarde. Daar bestaat echter slechts één Petegem, waar het b o l s p e l tot de regelmatige volkse ontspanning behoort.

De inwoners eren en waarden dhr. E. van de Wiele als de « ongekroonde koning » van dit spel en deze sport. De lijn tussen spel en sport kan men niet immer netjes trekken. Sport veronderstelt een wedstrijd, een wedijver, een meten en weten van krachten; spel op zichzelf biedt vreugde en ontspanning. Dikwijls raken deze gebieden mekaar.

De Kermisaffiche van 1962 vermeldde voor de zaterdag 23 juni o.a. : gaai-bolling 1.000 F prijzen; kegel-bolling voor vrouwen 400 F prijzen; voor zondag 24 juni : krul-bolling : 1.000 F prijzen.

De h. van de Wiele vormt de basis van deze volksontspanning. Hij heeft de liefde voor het bolspele van zijn vader geërfd. R. v. d. L.
(wordt vervolgd).

MELDEN — De stem van het volk — « vox populi » — volksgerechtigd.

Meerdere jaren geleden trad een meisje dat eerst als non in het klooster verbleven had, in het huwelijk. De nacht voor het trouwfeest hadden spotzieke lieden een pop met nonnenkleren aan, opgehangen in een boom nabij haar woning.

Er deed zich een speciaal gebruik voor, wanneer een jongen niet met het meisje huwde met wie hij lange tijd verkeerde, maar met een andere in het huwelijksbootje stapte.

« Onbekenden » strooiden de nacht vóór het huwelijk liemen (1) voor de deur van deze man; liemen bezitten deze eigenaardigheid, dat ze lang en sterk aan de grond blijven plakken. Zo krijgt men de invloed van de Leiestreek in het Oudenaardse. Wanneer de man dan gehuwd is, strooit men tijdens de week na het huwelijk kalk voor de deur, « om hem te ontsmetten », om de besmetting van afgebroken vrijages niet op anderen over te brengen. R. L.

(1) liemen : houtachtige delen van de vlasstengel die bij het zwingelen losgeslagen worden.

Billen en Scharminkelen

Billen in algemeen Nederlands: scherven van molenstenen; in Zuid-Oost-Vlaanderen gebruikt men het woord eveneens voor de straf die men toepast, wanneer twee verloofden hun verhouding verbreken.

Bevalt het feit de publieke opinie niet, dan wordt de mannelijke partner «gescharminkeld», hetgeen overeenstemt met de eigenlijke betekenis: iemand voor de aap houden!

Gedurende geruime tijd geven bureu, tijdens de duistere avonduren, in de nabijheid der woning van de biller, op luidruchtige manier de afkeuring van zijn gedrag te kennen, door middel van geweerschoten, hoorngetoeter, kletsoren (= zweepgeknal), en ketelmuziek. Binnen de scharminkeltijd zal de biller het niet wagen zich ergens te vertonen, wegens het gevaar een geducht pak slaag te krijgen. Verwekt het billen naar het oordeel van de bureu schandaal, dan wordt de biller vaak verplicht uit te wijken.

De vrouwelijke partner wordt niet zo luidruchtig, maar daarom niet minder spectaculair aan de kaak gesteld. Op de nacht tussen de eerste zaterdag en zondag van mei wordt in de schouw van de gebilde — of zo dit door toedoen van de wakende huisgenoten onmogelijk blijkt — in de dichtst bijzijnde boom een pop uit stro of wat ook, opgehangen. De vroege kerkgangers kunnen dit sein niet onopgemerkt voorbijgaan.

Naar mijn mening wordt sedert de oorlog 1914-18 weinig of niet meer in Zuid-Oost-Vlaanderen gescharminkeld. Kent u nog plaatsen, waar dergelijke gebruiken in zwang waren, of zijn? (1)

Lode Gijselinck.

NEVELE —

Schietspoelenkermis. Verkiezing van prins Jan van Spoele de Schietsegem.

In het midden van de maand oktober beleefde deze gemeente opnieuw de SCHIET-SPOELENKERMIS zoals in de goede oude tijd, met een lekker vleugje humor overgoten. Daar kwam de verkiezing van een Schietspoelenprins bij van pas. De naam luidt officieel «Jan van Spoele de Schietsegem»; een stoet vertolkte in hoofdzaak het thema «schietspoelen en pap». Het spreekt haast vanzelf, dat van uit de bovenzaal van het gemeentehuis een schietspoelenworp volgde.

Verzamelt een lid van de Oostvlaamse volkskundigen de gegevens over de «prinsen» of de «prinsessen» of een «fee» die zo gemakkelijk (als paddestoelen zouden we haast oneerbiedig verklaren) verrijzen? Seint hij gegevens naar de redactie?

R. v. d. L.

(1) **Nota** van R. v. d. L.: het gegeven van de heer Gijselinck verkrijgt een bijzondere waarde, bij de vaststelling, dat het woord «billen» in de geciteerde betekenis niet voorkomt in het met goud bekroond standaardwerk **Zuid-Oost-vlaandersch Idioticon** door Is. TEIRLINCK. Uitgave van de Koninkl. Vl. Academie voor 't-aal- & Letterkunde, Gent, 1908, blz. 167.

DENDER- EN ZWALMSTREEK. ST.-GORIKS-oudenhove

Driekoningenfeest : « Koninglopen » of « Koningzotdag ».

Het vrome gebruik van het Driekoningenfeest dat als een godsdienstige herinnering aan het Kristendom gevierd wordt, evolueerde in de streek van Dender en Zwalm tot een volksvermaak waarin het oorspronkelijke idee nauwelijks is terug te vinden.

Wie in de avonduren, rond de jaarwisseling, de baan volgt Aalst-Ninove of Aalst-Zottegem, zal in de bebouwde kommen vaak verklede kindergroepen ontmoeten. De kostumering volgt geen bepaalde maatstaf. Het moet alleen iets anders zijn dan de dagelijkse vest, broek of kled.

Met een beetje goede wil zou men het kunnen in verband brengen met de Onnozele-kinderendag van 28 dec. wat het bevel van Herodes voor de geest roept alle pasgeborenen van Bethlehem te doden. De kinderen van deze streek aanzien het evenwel als een aanloop van een jaarlijkse feestgebeurtenis, door het publiek « Koninglopen » of « Koningzotdag » genoemd.

In de Zwalmstreek en voornamelijk te St.-Goriks-Oudenhove, een landelijke gemeente aan de grens van Zottegem, is dit feest een uitzonderlijke hoogdag in het dorpsleven. Van heinde en verre komen de liefhebbers het dorp overrompelen en auto's van alle slag blokkeren het verkeer.

Men moet het als een soort winterkarnaval aanzien, waarbij de vermoeden huis- en cafébezoek afleggen en er zorg voor dragen niet herkend te worden. Geen enkel huis in het dorp is die avond gegrendeld en overal staat drank, eten, rookgerief en snoep klaar om de « Koningen » te ontvangen. De kledij is fantasierijk en doorloopt alle vormen van deftigheid en slordigheid : leuk, grappig, beeldrijk, maar niet schunnig.

In 1954 kreeg het « Koninglopen » te St.-Goriks-Oudenhove, onder impuls van Meester Phil, een officieel lokaal karakter. In zijn eenzaamheid teruggetrokken, was dit voor het dorp een unieke kans de plaatselijke bevolking een deftig vermaak te bezorgen en een ordentelijk verloop te geven aan een folkloristisch volksgebruik. Men voorzag dat de groepen en de enkelingen voor een keurraad zouden verschijnen en met mooie prijzen beloond zouden worden.

In 1956 werd de eerste prijs voor enkelingen aan een jongeling van Zottegem toegekend, in zijn uitbeelding van een gorilla. De kapiolen van de deelnemer waren zo natuurlijk, zo echt, zo treffend, zelfs zo schrikaanjagend dat menige toeschouwer de fictie van de realiteit niet kon onderscheiden. Kinderen gingen lopen, meisjes gilden van angst.

1957. Koninglopen.

Uitbeelding van de heks uit het sprookje van Assepoes.

Het volgende jaar was het een jonge dame uit Gent in de rol van de heks uit het sprookje van Assepoes. Struikelend en steunend op een stok liep het oudje door de straten en men vroeg zich af waar die oude sukkel, op dit late uur, vandaan kwam. Niemand dacht aan vermomming. De verrassing bereikte een hoogtepunt toen zij in de feestzaal kwam en naar het podium ging. Doorheen schmink en pruik ontdekte men tenslotte de guitige glimlach van een bekend figuur.

In 1958 werd mij gevraagd in de keurraad te zetelen. Skeptisch maar toch erg nieuwsgierig werden de slechte wegen van het dorp en het ijzige winterweer getrotseerd.

Het was een kille, natte dag geweest. 's Avonds om 20 uur waren er slechts 3 bestuursleden in de feestzaal. Hun bedrukte gezichten spraken boekdelen. Het zou een tegenvaller worden! Het weder was erbarmelijk. Koud, vochtig en maanloos.

De traditie was sterker dan weer en wind en om 21 uur zochten de liefhebbers vruchteloos naar een parkeerplaats. Op het dorpsplein, in de zeldzame straten en op elke vrije plaats stonden eindeloze rijen auto's, dicht naast elkaar. In het nachtelijk duister leek het een vluchtelingenkamp op nachtrust.

Men telde niet alleen groepen uit de naburige dorpen, maar uit Nederbrakel, Ninove, Oprakel, Aalst enz. Wat erop wees dat het « Koninglopen » te St.-Goriks weer een daverend sukses was geworden.

Er waren 133 deelnemers, verdeeld over 41 inschrijvingen, waaronder 3 groepen van meer dan 10 leden per groep. Bij de enkelingen of kategorie A, ging de eerste prijs naar het Cow-Boy-kind; in B (paar) naar het Chinees echtpaar; in C (3 tot 9 personen) naar de Indianen en in D (10 en meer) naar de Konijnenjacht.

Als buitenstaander werd men aangenaam verrast door het groot aantal deelnemers en de keurige uitbeelding. Ongeacht enkele onbenulligheden was het noch vulgair noch storend en menige groep was een toonbeeld van goede smaak en originaliteit.

In 1962 verscheen een paar voor de keurraad met een leuke tekstkaart « De laatste stationschef, en zijn vrouw, op rust, van St.-Goriks ». Alle kijkers uit de streek keken verbaasd op. Alleen ouden van dagen wisten dat de halte te St.-Goriks na de oorlog 14/18 werd afgeschaft.

Wie waren dan in Godsnaam die verdwaalde, oude sukkels uit een vervlogen tijd? Men zocht tevergeefs naar bekende gezichten of mogelijke spotters uit de omgeving. Pas laat in de avond, toen de vermeende grijsaard zijn gebogen rug als een veer ontspande en het oudje minder bedrukt ging kijken, ontdekte men twee bekende jonge mensen. Het was een perfecte illustratie van toncelspeelkunst.

Het is een merkwaardig verschijnsel dat sommige volksgebruiken eigen zijn aan een bepaalde streek of dorp en elke poging om ze naar een ander landsgedeelte over te hevelen, schipbreuk loopt. Dit geldt zowel voor godsdienstige plechtigheden, profane gebeurtenissen of vermakelijkheden.

Sinds vier jaar bracht het feestcomité van Zottegem het Koninglopen op haar eindejaarsprogramma.

1962. Koninglopen.

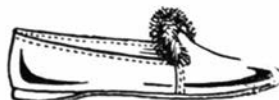
Uitbeelding van « De laatste stationschef en zijn vrouw ». (Het oudje is dezelfde personage die de heks uitbeeldde in 1957).

G. & M. Hachman.

Museum

Schoenen. Drukplaten.

Samen met een vraag om inlichtingen(1) kreeg de redactie van het tijdschrift een ander gegeven in verband met de «voeten», nl. een geschenk van tachtig drukplaten met betrekking tot de mode van de schoenen. (De schenker wenst onbekend te blijven).

Dergelijk cadeau komt van pas voor onze schoenlapper in het museum voor volkskunde en voor degenen die belang stellen in de evolutie van de mode.

Clichés geraken licht verloren, of worden af en toe geschonden.

Waarom zoudt U ze niet toevertrouwen aan ons museum?

R. v. d. L.

(1) O.Z. Jg. 37. nr. 6, blz. 245, *Magie*, uw levenslijn en uw voetzool.

Boekbespreking

ANDRÉ VERELST. — **Scheeptrekkersgilden langs Dijle en Demer.** Uitg. Is. Mertens, Nieuwland 123, Brussel 1. 38 blz. 14 ill. 45 F.

De opkomst van de spoorweg en vooral de uitbreiding langsheen allerlei provinciestedjes en gemeenten veroorzaakte het verval en het verdwijnen van de lijntrekkersgilden.

Thans horen de lijntrekkers haast tot het verleden. De auteur van de studie streefde ernaar dit haast onbetreden terrein te ontginnen. Officieel blijkt er weinig of geen gewag gemaakt te worden van deze gilden; alleen Mechelen zou er melding van maken; verder heeft hij zijn persoonlijke dokumentatie aangewend, en die van de heren André Aerts uit Werchter en Guy Wauters uit Rijenam.

De voorwaarden tot lidmaatschap van het gilde worden behandeld, de eed, de inrichting; verder volgen tal van belangwekkende bijzonderhe-

den over het leven van de lijntrekkers, hun liederen, hun feesten, hun geloof.

Jammer, dat verscheidene onnauwkeurigheden voorkomen o.a. nopens de gravure van Fr. Hogenberg die de intrede van de Prins van Oranje te Brussel in 1577 voorstelt en de voorpagina van het werk siert; een schrijfwijze als « kliché » kan men niet rechtvaardigen, of men dient er een afzonderlijke woordenlijst op na te houden.

Het verdienstelijke van het werk ligt niet alleen in de degelijke aanbieding en puike illustratie, maar tevens in het feit dat naast de traditionele bronnen, de mededelingen van oude lijntrekkers tot hun recht komen.

R.L.

HOFFMAN, WILLEM. — **Noord- en Zuidnederlandse sagen en legenden.** Ten geleide van ANDRÉ DEMEDTS. Elsevierpocket E 92. Elsevier. Amsterdam-Brussel, 1962. 158 blz.

In talrijke volkskundige tijdschriften krijgen sagen en legenden regelmatig een ereplaats. In de loop van de laatste jaren hebben talrijke studenten aan onze universiteiten er een proefschrift aan gewijd. Thans heeft Willem Hoffman het initiatief genomen om sagen en legenden uit een uitgestrekt gebied te vertellen, nl. van Friesland tot Zuid-Vlaanderen. Hij schikt zijn sagen en legenden geografisch naar achttien provinciën. We stippen aan: **Groningen, Friesland, Drente, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant, Midden-Brabant, Zuid-Brabant, Luik, West-Limburg, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Zuid-Vlaanderen** (in plaats van Frans-

Vlaanderen). We geven de opsomming om de eigenaardige indeling, beide Limburgen in Oost- en West-, het vroegere Brabant brengt er drie, Zuid-Vlaanderen i.p.v. Frans-Vlaanderen.

De manier van werken en vertellen is ook eigen aan de auteur. Hij schikt en schift sagen en legenden in het geschiedkundig kader en het typisch landschap, maar tekent nergens de tekst op, zoals zegspersonen of letterkundige of volkskundige bronnen hem hebben voorgeschoteld. Hij gaat zijn eigen, persoonlijke weg. Voor elke provincie biedt hij gewoonlijk twee verhalen; voor de onze: « **De ontaalde zoon** » en « **De verlaten reiziger** »; de ondertitel en begeleidende nota verstrekt

terstond alle gewenste gegevens; voor het eerste verhaal: « **Het zwaard van de beul weigerde zijn dienst** ».

In 's Gravensteen van Gent, reeds in 1180 door Philips van den Elzas, graaf van Vlaanderen, op een versterkt grondgebied, begrensd door de Leie, de Schippersgracht en de Plotersgracht, gebouwd, in de zogenaamde kamer van de graaf, bevindt zich een schilderij van P. Pieters, gemaakt in 1610. Op dat schilderij ziet men een beul, die zijn eigen vader op de Onthoofdingsbrug van het kasteel wil onthoofden. Zijn

zwaard breekt echter in stukken.

Na deze aanvang vertelt hij sober en aantrekkelijk.

Het tweede verhaal draagt als ondertitel: « **Van den alf geleid** » (in de omstreken van Oudenaarde).

Willem Hoffman die als dramaturg en als auteur van jeugdverhalen knap werk heeft geleverd, vertelt in dit boek sagen en legenden na op zijn eigen manier; hij eerbiedigt de basis van de naamloze massa, maar verwerkt ze op een oorspronkelijke en fijnzinnige wijze.

R.v.d.L.

Kroniek van de Bond

IN MEMORIAM Mevrouw M. Van Wesemael - Eeckhout.

Op 24 november 1962 overleed, op de leeftijd van 59 jaar, mevrouw Martha Adelina Eeckhout, echtgenote van de bibliotekaris-archivaris van de Bond, de h. Maurits Van Wesemael.

« Ze verwachtte nog zoveel van het leven » vermeldde het doodsbericht. Mevrouw Van Wesemael hield heel veel van het leven, want ze voelde zich hecht en echt gebonden aan haar echtgenoot en zoon, aan haar familie en aan Gent. Zij was een actief lid van de Bond en vervulde een belangrijke rol in de Gidsenbond van Oost-Vlaanderen. Ze hield voordrachten o.a. over « Het Gildenwezen », « Krijgsgilden », enz. Ze voerde talrijke opdrachten uit, die de toeristische diensten speciaal aan haar toevertrouwden; als gids beschikte ze niet alleen over een uitstekende kennis van de stad en van haar geschiedenis, maar ze kon de toeristen uit allerlei landen te woord staan en steeds raad en richtlijnen verstrekken. Mevrouw Van Wesemael sprak immers niet alleen vlot Nederlands, Frans, Duits en Engels, maar ook Italiaans, Spaans en sinds enkele jaren Russisch. Ze wilde heel en al met haar tijd meeleven. Tijdens haar ziekte schafte ze zich nog verscheidene studie- en woordenboeken aan en bereidde twee artikels voor: « Lodewijk XVIII te Gent » en « De Grafplaat van Willem Wenemaer ».

De bestuursleden en leden van de Bond bieden aan de h. Maurits Van Wesemael hun diepdoorvoelde deelneming.

R. v. d. L.

CLEMENT TREFOIS (Melle) bekroond. Provinciale Prijsvraag 1961.

Op zondag 23 december 1962 werd tijdens de XVe provinciale kultuurdag in de aula van de Rijksuniversiteit te Gent een studie van de heer Clement Tréfois bekroond voor de prijsvraag kunstgeschiedenis. Het behandelde onderwerp luidt: « Oud-Oostvlaamse boerderijen in vakwerk ».

Hartelijk gefeliciteerd voor deze bekroning en waardevolle onderscheiding. **Red.**

GENT. — T.V.-uitzending « Gent 1900 ».

Op zaterdag 27 oktober en 10 november 1962 werden op het T.V.-scherm de filmen « De vrijage van Margrietse Hemelsoet » en « Het Huwelijk van Margrietse Hemelsoet en Karelke Lachaert » vertoond.

Deze filmen werden opgenomen enkele dagen vóór de opening van het Museum voor Volkskunde te Gent en de Gentse studiedag van de Europese Volkskunde-konferentie. Het verhaal werd gelokaliseerd in het Alijnsmuseum en staat in het teken van het Gentse volksleven omstreeks 1900. De aandacht werd gevestigd op Gentse ambachten, straatberoepen, leurders, venters, en hun uitroepen. (1)

De promotor van deze filmen is de heer Richard Vankenhove, ondervoorzitter van het Museum voor Volkskunde.

Deze filmen zijn niet alleen een spiegel van het Gentse volksleven maar vertegenwoordigen eveneens een bron voor studie van volkstaal, -liederen, -gebruiken, -klederdrachten en ambachten.

Red.

Vragen van lezers

De Spoorweg en de Volkskunde.

Regelmatig verneemt men de benaming « Gentenaar » en « Brusselaar » voor een trein die in de richting van Gent of Brussel rijdt. Op zekere avond richtten twee treinwachters in het station te Gent het woord tot mekaar, met hun eigen termen: « Vertrekt gij met de hoerentrein? » — « Neen, ik krijg de Zoeloe voor mijn rekening morgenvroeg! » Het volgend nummer verstrekt uitleg over de rare terminologie. Wie verschaft andere gegevens of vraagtekens voor de folklore van de spoorweg?

R.v.d.L.

GENT. — Museum Volkskunde. Gravure met Jacob Böhme, meester-schoenmaker.

Ik had U graag nog even meegetroond naar een van de « kamertjes » in het alleszins zeer belangrijk museum van het Kinderen Alijnshospitaal en meer bepaald naar het schoenmakersatelier. In dat kamerke hangt aan de muurwand een ingelijste gravure die mij bijzonder is opgevallen. Ze stelt een interessant personage voor, n.l. Jacob Böhme, 1594, meester-schoenmaker, Görlitz.

Hoe komt deze man te Gent terecht op een konterfeitsel met een Nederlandse tekst? Hoe is deze gravure in het Museum beland? Weet U daar meer nieuws over?

Marcel De Paepe, Ninove.

GAVERE. — Tentoonstelling « Oud Gavere ». Juni 1963.

In juni 1963 zal in het gemeentehuis van GAVERE een tentoonstelling gehouden worden van « OUD GAVERE ». Alle archivarissen, bibliotekarissen of partikulieren die inlichtingen kunnen verschaffen over Gavere (Gavre) zelf, oude familiën, of die er iets toe kunnen bijdragen worden vriendelijk verzocht dit onmiddellijk te laten weten aan:

de Heer A. EVRARD, Citadellaan, 56 GENT, of aan

de Heer L. van QUAILLE, Kerkstraat 15, GAVERE. Tel. Gavere 75.13.82.

Dank bij voorbaat.

L. v. Q.

(1) Zie R. van der Linden, De Gentse Dag op de Europese Volkskunde-konferentie. O.Z. 37c jg., nr. 6, blz. 224-231.

Opkomst van St-Anna's Eredienst in Vlaanderen

De naam van de moeder van de maagd Maria is in de Evangelien niet vermeld; over haar is niet één antiek monument, noch één authentieke tekst bewaard gebleven, zodat met zekerheid over haar niets is geweten.

De naam « ANNA » komt voor in de apokriefen, in het proto-evangelie van St.-Jan, van St-Jacobus en in de Pseudo-Matheus⁽¹⁾.

Er is wel een Griekse hymne uit de IIde eeuw, waarin de dochter van Ruben, Anna, als voedster wordt bezongen; er is een smeekgebed uit de IIIde eeuw, waarin een onvruchtbare echtgenote om kinderzegen vraagt⁽²⁾; er bestaat dus een grote waarschijnlijkheid dat die naam door de eerste kristen gemeenschappen, in mondelinge overlevering is bewaard gebleven.

Eerst in de VIde eeuw komt in het Oosten de eredienst tot bloei, onder keizer Justinianus, die te harer eer te Constantinopel een kerk deed bouwen en haar feestdag vaststelde op 25 juli.

't Is mogelijk dat reeds in de VIIIste eeuw de kultus van St-Anna in het Westen werd ingevoerd, want 9 pausen waren van Griekse en Syrische oorsprong! We moeten nochtans wachten tot de XIIe eeuw vooraleer we te Rome en te Napels broederschappen zien ontstaan, dan eerst verschijnt haar feest in het sacramentarium van de kerk van Apt en van de katedraal van Chartres⁽³⁾.

De kruisvaarders brachten die eredienst mee naar onze gewesten, die zich langzaam verspreidde en in de XVde eeuw tot haar bloeitijdperk kwam.

(1) CABROL-LECLERCQ, Dict. d'Archéologie et de Liturgie, Parijs 1924, dl. I, col. 2162.

(2) ibidem, col. 2163.

M.VILLER, Dict. de spiritualité, Parijs, 1937, dl. I blz. 672.

(3) CHARLAUD, Sainte Anne et son Culte, Québec 1911, dl.I, blz. 69.

Catholicisme, Hier, Aujourd'hui, Demain: Parijs 1950, dl. I, fs. 2, blz. 586.

De naam van St.-Anna vermeld in een heiligenlijst, haar beeld in een muurschildering midden een groep, is nog geen bewijs van afzonderlijke kultus; maar een kerk, een kapel, een altaar te harer eer gekonsakreerd, haar inlassing in het missaal of het brevier, het oprichten van een broederschap, de verering van haar relieken, zijn ontgensprekelijke getuigenissen van haar eredienst.

De oorzaak van haar toenemende populariteit moet gezocht in haar waardigheid en verhevenheid, als naaste bloedverwante van Maria en Kristus; het gevoel speelde hierbij een grote rol; ook 't feit dat — volgens de heersende legende — St.-Anna tot drie-maal toe zou gehuwd geweest zijn en als heilsheilige voor jonggehuwden en jonge moeders werd aangeropen, tevens de patrones werd van de kroostrijke gezinnen, levensbeeld en beschermheilige van de opvoedende huismoeder, ook als heilsheilige tegen de pest, die gedurende vele eeuwen onze streken teisterde.

De bisdommen Tongeren en Maastricht hebben die devotie eerst gekend in de XIde eeuw door de toen heersende legende, dat haar stichter Sint-Servatius, een achterkleinzoon zou geweest zijn van een zuster van de H. Anna⁽⁴⁾.

Hendrik van Veldeke in zijn *Legende van Sint-Servaas*, v.s. 207-240, schreef :

« *In den Joedschen ewen waren twee ghesusteren
die eyne suster, die hiet Anne.
die ander suster, sy was gegheyten Esmeria...
Sij hadde eyne doctes ende eynen sone...
dat was Elynd ende Elysabeth.
Elynt hadde eynen sone, hiet Emyn
Van dien sullen wij segghen nu
Des sone was Synte Servaes... »*

Jacob de Voragine († 1298) verhaalde reeds in zijn « *Legenda Aurea* » het leven van de H. Anna en zette aan tot warme godsvrucht⁽⁵⁾. Deze gulden Legende werd in de middeleeuwse kloosters sel gelezen en droeg sterk er toe bij om deze kultus overal te verspreiden. Over die invloed spreken we verder, waar het gaat over de beeldende kunsten en St.-Anna.

Merkwaardig is het aanbrengen van een reliek van St.-Anna in 1101, door de kruisvaarder Godfried van Bouillon, geschonken

(4) E. de MOREAU, *Histoire de l'Église en Belgique*, Leuven 1949, dl. II, blz. 567.

JOS. GHSQUIERIUS, *Acta sanctorum Belgii*, Brussel 1783, dl. I, blz. 229-231.

(5) CLAUDIUS DE ROTA, *Legenda Aurea de Jacob de Voragine*, Lyon 1452. f. 96.

aan de **St.-Niklaaskerk** te **Gent**, door Balderik II, bisschop van Doornik, bevestigd en door paus Paealis II, de 18 augustus 1101, met aflaten verrijkt, en met een broederschap, waarin de graven en edelen zich lieten inschrijven⁽⁶⁾. De eerste ingeschrevene in de Broederschap was Karel de Stoute (1384), wat bewijst in welk ongemeen aanzien de Broederschap stond.

De overbrenging van deze merkwaardige relik mag aangezien worden als de inzet van de Sint-Annakultus in Vlaanderen.

Dat deze translatie haar invloed had, wordt bewezen door het feit, dat in 1206, abt Boudewijn van St.-Baafs het nieuwe hospitium dat hij naast zijn abdij bouwde, aan de H. Anna toewijdde⁽⁷⁾. In later eeuwen volgde die openbare eredienst in de andere kerken van Gent.

Te **Oudergem** bij Brussel werd in de XIde eeuw een kapel gebouwd te Hertoginnendal in Romaanse stijl, in het jaar 1230 als St.-Annakapel vernoemd⁽⁸⁾; de weduwe van Hendrik III, hertog van Brabant, bouwde er in 1261 een Dominikanerklooster.

Te **Waasmunster** in 't Land van Waas, was er in 1255 reeds een kapel aan St.-Anna toegewijd, gelegen op den Roden Dries; de schenkingsakte werd getekend door Hendrik van der Borch, pastoor van St.-Niklaas, en de edele ridder Dirk van Puimbeke⁽⁹⁾.

De kerk van **St.-Anna-ter-Muyden** gebouwd in 1228, is voor 't eerst in 1383 vermeld in een akte als « l'église saint-anne ala mue »⁽¹⁰⁾.

Bij Brugge werd in 1348 te **Betfertkerke** (nu **St.-Andries**) de kerk gebouwd en het zijaltaar werd aan St.-Anna toegewijd, in 1349 werd in de omgeving het Kartuiserklooster gesticht : « St.-Anna ter Woestine »⁽¹¹⁾.

In Waasland, kerkelijk **Waasmunster**, doch over de Durme gele-

(6) KERVIN DE VOLKAERSBEKE, *Les Eglises de Gand*, Gent 1858, dl. II, blz. 170. Oorspronck, Beginsel ende Oudheyt der Devotie tot de Reliquien ende Beeldt van de H. Moeder Anna, Gendt 1748.

F. DE POTTER, *Geschiedenis van Gent*, 1885, dl. V, blz. 221, bewijst dat dit boekje vóór de Beeldenstorm geschreven werd en dat dus de schrijver waarschijnlijk over de oorspronkelijke dokumenten moest beschikken.

(7) A. VAN LOKEREN, *Histoire de l'Abbaye de St.-Bavon*, Gent 1885, blz. 152 en Doc. blz. 52.

(8) Kan. LEMAIRE, *La chapelle Sainte-Anne au Chateau de Val-Duchesse-Audergem*, Brussel s.a., blz. 40.

(9) SCHOUHEET DE TERVARENT, *Inventaire de l'Eglise de S.-Nicolas, St.-Niklaas-Waes*, 1878, blz. 174.

(10) K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, Brugge 1933, dl. XV, blz. 570.

(11) STANISLAS d'YDEWALLE, *Het Kartuiserklooster St.-Anna-ter-Woestine*. Brugge s.a., blz. 309.

M. ENGLISH, *Biekorf*, dl. 41 (1935) blz. 73, 81, 89, 94, 225, 231.

gen te Hamme, ontstond een tweede kapel aan St.-Anna toegewijd, in de taxatieboeken van 't bisdom Doornik vermeld in 1373⁽¹²⁾.

Diest bouwde in 1364 op de Grote Dries een kapel van St.-Anna, en in 1376 het klooster in St.-Annadal⁽¹³⁾.

Rond 1370-80 werd in de **O.-L.-Vrouwkerk** te **Dendermonde** de kapel van St.-Anna opgericht, in 't kleine ronde koor⁽¹⁴⁾.

De Franciskanen vestigden zich te **St.-Truiden** in 1257; hun eerste kerk werd toegewijd aan de H. Anna en ze bleef het tot 1731⁽¹⁵⁾.

Verder kennen we uit de taxatieboeken van Doornik en Luik, uit de 14de eeuw, de kerken van **Ellignies**, **Ellemelle** bij Anseremme⁽¹⁶⁾ de kapellen van **Nijvel**, **Laken**⁽¹⁷⁾ waar de heilige werd vereerd door toegestroomde volksmenigten.

Heel wat gebedsverhoringen werden een stimulant voor het volksvertrouwen en deden de bedevaarten naar haar kapellen en beelden toenemen.

Het volgende feit is sprekend voor de tijd en bewijst hoe in de hogere middens de St.-Annakultus in aanzien stond, helemaal in de geest van de Oosterse verering. Yolande van Vlaanderen, Gravin van Bar, vrouw van Kassel en Duinkerke, echtgenote van Robert II, Graaf van Vlaanderen, beloofde aan St.-Anna, zo ze gezegend mocht worden met een zoon, een beeld van zilver te schenken, even zwaar als 't gewicht van haar kind. Toen dan Robert III (1247) geboren werd, bleef zij haar gelofte trouw; zij schonk een zilveren St.-Annabeeld en daarbij nog een som geld voor allerhande godvruchtige stichtingen ter ere van de H. Moeder Anna⁽¹⁸⁾.

Toen reeds aanriepen de jonggehuwden St.-Anna, als voorspreekster om door haar verdiensten een gelukkige huwelijkszegen te mogen verkrijgen en een voorspoedige verlossing.

(12) R. A. Bergen, cart. N. 74 f. 158ro.

(13) F. J. RAYMAKERS, Het kerkelijk Diest, Leuven 1870, blz. 260.

(14) A. DE VLAMINCK, L'Eglise collégiale N. Dame de Termonde, 1900, blz. 32.

(15) Meegeedeeld door Z.E.P. Archangelus Houbaert ofm., archivaris St.-Truiden.

(16) E. de MOREAU, o.c. complément I, Brussel 1948, blz. 119, 184.

M. LE GLAY, Cameracum christianum, Rijsel 1849, blz. 494.

(17) A. MANN, Abrégé de l'Histoire de Bruxelles, 1785, dl. II, blz. 100.

A. WAUTERS, Hist. des environs de Bruxelles, Brussel 1855, dl. III, blz. 363.

J. B. GRAMAYE, Annales Brabantiae, Nivella 1606, blz. 6, Kapel voor de **Brusselse Poort**. « S. anna clara ingenti veneratione colitur ».

(18) P. DE SMYTTERE, Essai historique sur Yolande de Flandre, Rijsel 1877, blz. 156.

De orde van de Karmel ofte Lieve-Vrouwebroeders, zoals ze zich noemden, zo devoot tot de H. Moeder Anna, droeg machtig veel bij tot het verspreiden van deze eredienst in het Westen. Door de kruisvaarders naar onze streken overgeplant, vereerden zij natuurlijker wijze in de Maria-mysteriën ook de H. Moeder Anna, vooral bij de liturgische feesten van Maria's geboorte en opdracht⁽¹⁹⁾. De H. Simon Stock, die de orde in Engeland vestigde, had reeds vóór 1265 (jaar van zijn dood) een ordinarium of ceremoniarium geschreven, waarin het feest van St.-Anna met IX lessen was aangegeven.

Heel wat edelen waren later in de orde getreden, en het is wel grotelijks onder hun invloed dat in 1378, paus Urbanus VI, aan het hof, aan gans Engeland, openbaar het feest van St.-Anna toestond, ter gelegenheid van het huwelijk van Anna van Bohemen met Rijkaard van Engeland⁽²⁰⁾. De paus schrijft in zijn brief aan de bisschoppen : « **solemniter celebretis in vestris civitatibus et dioecesibus** »⁽²¹⁾ : « **U zult in al uw steden en bisdommen het feest solemneel vieren** ». Deze concessie is een mijlpaal in de geschiedenis van de St.-Annakultus voor het Westen. Het is het bloeitijdperk van Vlaanderens handel met Engeland en de kontakten waren zo voor de adel als voor de corporaties van de wol- en lakenhandelaars, menigvuldig. Het zou te verwonderen zijn, moest het godsdienstig bloeiend leven in Engeland geen invloed hebben gehad op onze Vlaamse steden. Doch vooral twee beroemde kloosterorden, de Karmelieten en de Franciskanen werden de grote promotors van de devotie.

De Geschoeide Karmelieten vestigden zich in België : te Mechelen - Neckerspoel in 1282, binnen de stad in 1303, te Brussel in 1268, te Gent in 1282, te Gelderen in 1306, te Tienen in 1372, te Leuven in 1432, te Antwerpen in 1494, te Liedekerke-Muylen in 1497⁽²²⁾.

(19) P. PATRICH, *Antiqueum Ordinale Soeculi XIII*, Tamines 1932. Oorspronkelijk bewaard in het Trinity-college te Dublin.

(20) M. M. BANNISTER, *The Introduction of the Cultus of S. Anna into the West*, in *The English Review* 1903, blz. 18 en 107.

M. RUSFORTH, *The Church of S. Maria antiqua*, in *Papers of the British School at Rome*, 1902, dl. I, blz. 83.

(21) Ph. LABBEUS-COSSARTI, *Sacrasancta Concilia*, Parijs 1672, dl. XI, p. II, blz. 2050. *Urbanus VI ad Episcopos Angliae (1378)*.

(22) MIRAEUS, *Opera Diplomatica*, Brussel 1748, dl. IV, blz. 566, 414, 263.

P. CLAESSENS, *Le Carmel en Belgique*, in *Revue de Précis historique*, Brussel 1882, blz. 31.

Arnold Bostius, Karmeliet van Gent, schreef in 1497⁽²³⁾ : « om der H. Maagd ter wille, vieren wij de feestdagen ook van Maria's bloedverwanten en magen » en in 1496 bekende hij aan de humanist Jean Mombaer, prior van S.-Séverin te Château-Landon, dat de devotie tot St.-Anna en Joachim in Vlaanderen gevestigd was en dat vele wondere gunsten door hun voorspraak werden bekomen⁽²⁴⁾.

Sedert de XIIIde eeuw, was de verering van St.-Anna zo in de kloosters van de Orde doorgedrongen, dat op het algemeen kapittel van 1411, het feest van de H. Moeder Anna in het sanctorale werd ingelast en verplichtend werd voor gans de Orde⁽²⁵⁾. In al hun kerken, in de predikaties buiten het klooster, verspreidden de paters overal deze eredienst.

De Franciskanen hadden reeds in 1254 het liturgisch feest van St.-Anna in hun missaal en brevier ingelast, met IX lessen en eigen canticum « felix, Anna jucundare », welke, niet zonder reden, wordt toegeschreven aan Frater Joannes de Parma Ofm. (†1289)⁽²⁶⁾.

Zo trad ook dit feest in bij de Nederlandse Franciskanen en 't moet ons niet verwonderen dat reeds in 1257 kloosterkerken als die van St.-Truiden en Leuven St.-Anna tot patrones kregen, wat insluit dat het feest telkenjare met luister werd gevierd en de godsvrucht bij het volk werd gepropageerd, niet alleen binnen de kloosterkerk, maar ook daarbuiten door 't apostolaat van de prediking.

De Franciskanen vestigden zich in België, te Gent in 1225, te Tienen in 1226, te Leuven, Brussel en Diest in 1228, te St.-Truiden in 1230-35, te Herentals in 1473; de provincie van St.-Jozef richtte kloosters op, te Oudenaarde in 1230, te Brugge in 1285, te Ieper in 1255; de provincie van St.-Andreas bouwde in 1216 te Valenciennes,

(23) De Patronatu B. M. Virginis, L. II, C. XIII, § I.

(24) St. Geneviève-Biblioteek. Parijs. Hs. 618 f° 493, 495, 497. Arnold Bostius was in betrekking met Erasmus en vele humanisten van zijn tijd. Zie *Stephanus Axters, Geschiedenis van de Vroomheid in de Nederlanden*, Antwerpen 1956, dl. III, blz. 200, 220 enz.

(25) R. AIGRAIN, *Liturgia*, Encyclopédie de Connaissances Liturgiques, Parijs 1930, blz. 851.

(26) BEDA KLEINSCHMIDT o.f.m., *Zur Verehrung der H. Anna, Theologie und Glaube*, Düsseldorf 1926 — *Die Blütezeit des Annakultus*, Düsseldorf, 1927 — *Die heilige Anna, Ihre Verehrung in Geschichte, Kunst und Altertum*, Düsseldorf 1930; schrijver wijdt heel wat uit over de invloed van zijn Orde in de eredienst van St.-Anna.

LAMPEN WILLIBRORD Ofm., *Vereering der H. Moeder Anna in de Middeleeuwen* in *Historisch Tijdschrift*, II (1923), blz. 221-243.

in 1220 te Lens, in 1222 te St.-Omaars, in 1250 te Rijsel, in 1230, te Dowaaï⁽²⁷⁾ enz.

De Franciskanen waren de grote verdedigers van Maria's voorrecht der onbevleete ontvangenis; die godsdienst nam tevens in bloei toe en kreeg vaste vormen op het einde van de 14de eeuw.

St.-Anna is de moeder van deze wonderschone onbevleete Godsmoeder; zij droeg die verborgen schat in haar schoot, zij voedde Maria op en was dus in die verering innig met Maria verbonden⁽²⁸⁾.

Wanneer in 1481, paus Sixtus IV het feest van St.-Anna in het Romeins Kalendarium zal inschrijven en verplichtend maken voor gans de kerk, is het ook op aandringen van twee franciskanen, Albertus Forojuliensis en Bernardinus de Busti.

Pater Amandus van Zierikzee (†1534), gardiaan te Leuven, in wiens klooster naast de relieken van St.-Franciskus ook die van St.-Anna werden vereerd, schreef een werk over het huwelijk van de H. Anna en Joachim, wel met het inzicht naar Evangelische gegevens, legendarische onjuistheden recht te zetten, doch tevens om de eredienst in zijn kerk aan te vuren. Deze devotie was geen wezensbestanddeel van de Franciskaanse spiritualiteit, maar veeleer een uitvloeisel van hun vurige gehechtheid aan 't voorrecht van Maria's onbevleete ontvangenis, waarvan ze de vurige voorvechters waren.

II

De XVde eeuw is het bloeitijdperk van de St.-Annakultus : Sint Anna werd de mode-heilige, en wel om verschillende redenen.

De teologen en mystiekers, in de geest van het opkomend Humanisme, wilden het gemoed van het gelovige volk op treffende wijze toegankelijk maken voor het mysterie van Christus' menswording; daarom kozen zij de figuur van de Moeder Gods, daar zulks meer sprak tot het hart van het volk; de kunst zou dit geloofspunt belichamen.

Uit deze beschouwingen groeide de verering van de H. Moeder Anna, begunstigd door het motief van de Drieheidspersoonsafbeel-

(27) P. CLAESSENS, L'Ordre Franciscain en Belgique o.c.

(28) F. HENRY, O. f. m., Sainte Anne et la famille Franciscaine, in Annales Franciscaines, XII (1880-82) blz. 311-315.

P. JEAN DE DIEU, Sainte Anne et l'Immaculée Conception, in Etudes Franciscaines, XLVI (1934) blz. 16-39.

SANDERUS, Chorographia Brabantiae, 's Gravenhage 1727, dl. III, blz. 134.
« De S. annae conjugio ».

dingen van God uit de Byzantijnse kunst, toegepast op het aardse leven van Christus, met zijn moeder en grootmoeder, de aardse Drieheid.

De legende liep, dat St.-Anna tot driemaal was gehuwd geweest en heel wat kinderen had ter wereld gebracht : dit maakte haar tot de meest geliefde volksheilige en voorspreekster van de kroostrijke gezinnen⁽²⁹⁾. In vele gevallen werd zij in de beeldende kunst voorgesteld met een druiventros of met fruit in de hand, symbool van de vruchtbaarheid.

De XVde eeuw was een tijd van Hervorming ten goede. De toename van het publieke lijden in de loop van de laatste twee eeuwen, de verwoestingen van de pest en de onophoudelijke oorlogen, accentueerden noodzakelijkerwijze de reacties, die er zich tegenover stelden : boete en gebed.

De katolieke tema's : navolging van Christus, het mysterie van de dood, boetvaardigheid, komen zowel in de prediking als in de praktijken op de voorgrond. In een beschaving vol virtuositeit, waarin de klassieke tema's in honderd gevariëerde beelden open-springen, door alle zinnen, leven de mensen in een drama dat hun eigen drama is; zoals zij ook in een maatschappij leven trachten zij het leven maatschappelijk op te lossen. Zij geloven nooit vrienden genoeg te hebben in de omgeving van Christus⁽³⁰⁾ en zijn moeder. De verering van St.-Anna, St.-Joachim en verwanten, van St.-Jozef verbreidt zich snel.

Deze eeuw kenmerkt zich door de opkomst van de meest verscheidene devoties, broederschappen en bedevaarten; Jeruzalem, Rome, Compostella enz. de grote middeleeuwse genadeoorden blijven bedevaarders trekken, maar nu komen ook in zwang, minder afgelegen plaatsen, waar heilsheiligen door het volk geliefd, vereerd worden; bedevaarten ontstaan nu naar St.-Anna; te Apt in de Vaucluse, te St.-Annaberg in Silezië, te Düren, te Albestoff in Lorreinen, te Osnabrück in Pruisen enz.⁽³¹⁾.

In Duitsland waren de Sint-Annaklokken beroemd en in heel wat St.-Anna-bedevaartplaatsen werd water gewijd tegen besmettelijke ziekten en koortsen⁽³²⁾.

(29) Graaf J. DE BORCHGRAVE D'ALTENA, *Les Madonnes anciennes conservées en Belgique*. Edition Cercle d'Art 1945.

(30) Dr. G. DE PLINVOL-ROMAIN PETIT, *Geschiedenis der Kerk*, Amsterdam 1949, dl. II, blz. 273.

(31) R. AUBENAS-RICHARD, *L'Eglise et la Renaissance (1449-1517)*, Parijs 1951, blz. 350, 453.

Bollandisten, Acta SS. dl. IV Julii, Antwerpen 1729, blz. 257, 260.

(32) A. FRANZ, *Die Kirchlichen Benediktionen im Mittelalter*, Freiburg 1909, dl. I, blz. 212, 213.

In de Synode van Kopenhagen (1430) werd beslist voor de noorderburen, dat « ieder jaar het feest van St.-Anna zou gevierd worden, de dag na het feest van Maria's onbevleete Ontvangenis, 9 december »⁽³³⁾. Op het Concilie van Bazel (1435) stond Sixtus IV aan al de grote kerken en orders het officie toe : Pius V schafte het echter af, om de lessen, die uit de Apokriefen overgenomen waren; eens die lessen gezuiverd, herstelde Gregorius XIII in 1584 het feest en legde het op voor gans de kerk⁽³⁴⁾. Het werd vastgesteld op 26 juli, omdat men meende dat het de sterfdag was van de heilige, naar een vaste traditie te Bethlehem⁽³⁵⁾.

In 1448 begon men ook in Vlaanderen in de Orde van Citeaux het feest van de H. Anna te vieren : de talrijke cistercienserkloosters in de Nederlanden droegen ook zo 't hunne bij ter verspreiding van deze devotie⁽³⁶⁾, o.m. in de abdij ter Duinen, de Bijloke in Gent enz.

Het ontstaan van de boekdrukkunst en de verspreiding van het leven, van de wonderen door St.-Anna verricht, van devotieboeken en legenden, werkte deze kultus fel in de hand.

De Benediktijnermonnik Jan Trithemius, liet in 1494 te Mayence zijn vermaard werk verschijnen over de heerlijkheden van St.-Anna : « Tractatus de Laudibus Stae annae », dat herhaalde drukken kende in verschillende landen. Omringd van een pleiade Humanisten, had hij een zeer grote invloed op zijn tijdgenoten.

In Hongarije verscheen te Luptz van de hand van M. Lotter, het werk : « Legenda St mae matrone Anne », de Legende van de H. Moeder Anna, dat zoveel bijval genoot, dat het in 1498, 1502, 1515 en later meermalen werd herdrukt⁽³⁷⁾.

Te Antwerpen verscheen bij Geeraard Leen : « De Legende van de H. Moeder Anna » in 1485, in 1496 heruitgegeven bij Adriaan van Liesveldt en in 1498 bij Godfried Back. De karmeliet Laurent de Cuyper (†1594) publiceerde een werk vol eruditie, doch minder kritisch : « De waerachtighe Historie van die heylighe Grootmoeder Christi S. Anne, inhoudende haer afkomst ende leven; tegen

(33) JOS. HÉFELÉ, Histoire des Conciles, Parijs 1875, dl. IX, blz. 152.

(34) PH. LABBENS-COSSARTI, o.c. dl. XII, blz. 1442.

(35) FRANCISCUS HARENS, Vita Sanctorum, Antwerpen 1590, blz. 539.

(36) F. VAN DE PUTTE, Chronica et Cartularium de Dunis, Brugge 1864, dl. I, blz. 74. JOS. WALTERS, Geschied. der zusters der Bijloke Gent 1929, blz. 215.

(37) Acta SS. o.c.

E. LAMALLE, Une ancienne Dévotion populaire, l'Aïeul du Christ, in Nouvelle Revue Théologique, dl. 58 (1931), blz. 507, 523.

Mater honorificata-prent. Titelblad van een uitgave van « De heerlijkheden van St.-Anna » door Jan Trithemius.

alle fabuleuse boeckkens tot noch toe van der selve by onsekere Auteurs gheschreven (1591), Antwerpen⁽³⁸⁾.

Ook het werk van de kartuizer van Zellem (Diest), Petrus Dorlandus werd vermaard (†1507), een verzameling van mirakelen door St.-Anna gedaan, in 1519 door de Gentse Humanist Badius te Parijs vertaald en uitgegeven. Jozef Geldolf van Rijnhel, abt van St.-Gertrudis te Leuven, liet in 1639 zijn mirakelboek verschijnen : « Phylacterium ex Reliquis », waarin heel wat wonderen door St.-Anna's relieken verricht, werden verhaald.

Het is een feit dat al deze publikaties veel bijval hebben geogst en veel hebben bijgedragen om deze kultus populair te maken. St.-Anna werd in de XVde eeuw waarlijk de mode-heilige.

De kunst bracht op visuele wijze in lijnen en kleuren het mysterie van Christus' aardse leven in verband met het verlossingsmysterie; de plastische kunst was voor 't ongeletterde volk een open Bijbel.

Reeds de vroeg gotische schilders en beeldhouwers hadden de aandacht gevestigd op de voorafbeeldingen van Maria in het Oude Verbond; elk symbool, elke eretitel was vatbaar voor plastische uitdrukking en werd door de kunst en de devotie overgenomen als attribuut van de Moeder Gods : de Maansikkel, de Gesloten Poort, het Brandende Braambos enz. maar vooral de « Boom van Jesse » volgens de Profetie van Isaias (kap. XI). De oude Jesse lag slapend onder de boom, die uit zijn zijde ontsproot, op wiens takken, voorvaderen, profeten en koningen in borstbeeld nestelden; boven op de hoogste twijg ... Maria en Jezus!

Uit dit ikonografisch thema groeide in de XVde eeuw, de maagschap van St.-Anna, de geslachtsboom; het belang wordt nu verlegd naar St.-Anna en haar ganse stam, waaruit vijf apostelen ontspruiten, volgens de legende⁽³⁹⁾. Hier ligt de oorsprong van de

(38) Een tweede verbeterde uitgave volgde in 1593 te Brussel bij Jan Mommaert « nu nieuwelic geopprobeert by die Universiteyt van Loven ». In het Latijn verscheen van hem in 1592 te Antwerpen de vertaling van 't eerste werk. B. *annal christi servatorio nostri avial maternal, ex optimis et vetastissimis Eeclesial Doctoribus studiose collecta geneologia et vita, semotis hinc vinnibus confictis quas veteres ignorarunt historiolis*.

P. GABRIEL AB ANNUNTIATIONE, in *Analecta Ordinis Carmelitarum Discalciatorum*, dl. VII (1932), blz. 104-151.

(39) Dr. J. VAN HERCK, *De Iconographie der Madonna*, « De Madonna in de Kunst », *catalogus expositie 1954*, Antwerpen, blz. XXX.
CHARLES VÉRON, *Le Triomphe de S. Joachim et de Ste Anne*, Doornik 1632, blz. 207.

veel verspreide beeldengroep: «St.-Annatrits» of «Maria-ten-Drieën» genaamd⁽⁴⁰⁾.

De visioenen van de H. Coleta, in de XVde eeuw fel verspreid, hebben veel invloed gehad op deze voorstellingen, zoals de apokriefen en de Gouden Legende op de Italiaanse en Vlaamse schilders van die tijd⁽⁴¹⁾, speciaal voor het onderwerp, de zogenaamde « Heilige maagschapsgroepen » van de stamboom van St.-Anna en St.-Servaas.

Zo hebben we het kunstwerk van Gerard David in 't Musée des Beaux-Arts te Lyon, de tryptiek in de kerk van Maria-ter-Heide (Brasschaat) door meester Johannes; in 't Museum van Schone Kunsten te Brussel een voorstelling van Maria's leven door een onbekende meester gemaakt voor « frater Guido van St.-Anna's hospitaal ». Rond 1400, schilderde een oud-Nederlandse meester de H. Familie : St.-Anna, St.-Joachim, Maria en Jezus staan op de voorgrond van de kompositie, terwijl de verwanten en magen van de legende op de achtergrond blijven⁽⁴²⁾.

Zo hebben we de tryptiek van Quinten Matsys, geschilderd voor de kapel van de Broederschap van St.-Anna in St.-Pieterskerk te Leuven (1507), nu bewaard in 't Kunstmuseum te Brussel, waarop de legende heerlijk is weergegeven. Er zijn werken van Hugo van der Goes, Ambrosius Benson, Josse van Cleve, Cornelius van Coninxlo Schernier, een drieluik door Gheeraart Horenbout (†1540) in 't Museum te Gent.

Heel wat van deze meesterwerken werden besteld en betaald door de St.-Anna-broederschappen, om haar altaren aan de heilige toegewijd, devoot te versieren en op sprekende wijze haar heerlijkheden te vertolken.

In de XVde eeuw ontstonden dan ook, tot nut van de leden van de konfreries, heel wat gebeden en speciale godsvruchtoefeningen voor de dinsdagen van het jaar, dag speciaal aan St.-Anna toegewijd.

Volgens de Mirakelboeken van St.-Anna, zou in 't jaar 1074, St.-Anna verschenen zijn aan een edelman Emmerich, doch die na

(40) JOSÉ PIJOAN, *Suruma artis, Historia general del Arte*, Madrid 1953, dl. XI, blz. 224 : « In de XIIIe eeuw, heeft St.-Anna alleen Maria op de schoot, in de XIVe eeuw geeft St.-Anna Maria een boek te lezen, zittend of staande, in de XVe eeuw heeft ze Maria op de arm, die op haar beurt haar goddelijk kindje draagt... zo blijft het tot de opkomst van de Renaissance ».

(41) Dr. J. J. A. ZUIDWEG, *De Duizend en Een nacht der Heiligenlegenden. De Legende Aurea van Jacob de Voragine*, Amsterdam 1948, blz. 24-26.

(42) REUSENS, *Eléments d'archéologie chrétienne*, Leuven 1885, dl. II, blz. 520.
FIERENS-GÉVAERT, *La Peinture au Musée Ancien de Bruxelles*, 1931, blz. 9, 17 enz.
Prof. LEC VAN PUYVELDE, *De Vlaamse Primitieven*, Brussel 1960, blz. 50, 74.

zondig te hebben geleefd, zich bekeerde en op bedevaart trok naar Compostella : hij had een grote godsvrucht tot St.-Jacobus en St.-Anna. St.-Jacobus zou hem verschenen zijn en maande hem speciaal elke dinsdag ter ere van St.-Anna te vieren : hij werd de apostel van de St.-Anna-dinsdag en bij zijn zalige dood, verscheen hem de heilige⁽⁴³⁾. Op die dag moest men driemaal de onze vader en de weesgroet bidden voor haar beeld en licht laten branden.

Zo ontstonden dan later, de VII groetenissen tot de H. Moeder Anna, het klein officie ter ere van St.-Anna, het Rozenhoedje van de H. Anna en St.-Joachim, om verlost te zijn van alle kwaad, van druk en beproeving, van kwellingen en droefheden, naar lichaam en ziel, om het bekomen van een waar berouw over de zonden, om troost en sterkte te verkrijgen enz.⁽⁴⁴⁾.

* * *

Tijdens de regeringsperiode der Habsburgers drongen de nieuwe denkbeelden van de Renaissance, van het Humanisme en de Hervorming in onze gewesten binnen. Het Humanisme, dat bij ons schitterende vertegenwoordigers kende, was ongetwijfeld niet tegen Rome gekant, zelfs Erasmus, de prins der Humanisten, die op werkelijk bestaande wantoestanden kritiek uitoefende, heeft Luther niet gevolgd in zijn scheurbeweging : hij viel de heiligenverering niet aan, doch schreef zelf een heerlijk Latijns gedicht ter ere van St.-Anna⁽⁴⁵⁾.

De reformator Melanchton (1497-1560) maakte St.-Anna's-eredienst belachelijk, terwijl Luther zelf in 1539 schreef : « De devotie tot St.-Anna is geen dertig jaar oud; toen ik knaap was van veertien jaar, sprak men er niet over »⁽⁴⁶⁾. Heeft Melanchton de St.-Annakultus in België gekend? door bedevaarders uit Duitsland of Hongarije?

G. Schaumkell⁽⁴⁷⁾, Beda Kleinschmidt, Flor Prims en E. Roobaert⁽⁴⁸⁾ menen dat hier de bedevaart naar Bottelare is bedoeld!?

(43) Propagandabriefje, Imprimatur Brugis, 14 sept 1888.

(44) Dr. MARIA MEERTENS, De Godsvrucht in de Nederlanden, Historische Bibliotheek van Godsdienstige Wetenschappen, dl. VI, Antwerpen 1934, zie titellijst.

J. VAN DER GHEYN, Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique, Brussel 1906, dl. V. N° 10773, 10774.

(45) FOPPENS, Bibliotheca Belgica, Brussel 1739, dl. I, blz. 235.

(46) LAMALLE, o.c., blz. 510.

(47) Der Kuitus der H. Anna am Ausgang des Mittelalters. Astenburg 1893, blz. 23.

(48) E. ROOBAERT, Enkele Archivalische toelichtingen tot de geschiedenis van een landelijke devotie op het einde van de XVIIde eeuw. Oostvlaamsche Zanten, jg. 33 (1958) n° 2.

S ANNA TOT BOTELAER

S ANNA IS DEN BOT
MARIA IS DE BLOM
EN IESVS IS DE VRVCHT
DER MAEGHD EN BRUYDEGOM

Houtgravure met de voorstelling van St.-Anna, vereerd te Bottelare (Gent. Museum voor Volkskunde) verscheen in O. Z. 35e jg. (1960), n° 1, blz. 32. « De betekenis van de volksprent in de kultuurgeschiedenis » door M. Daem.

Melanchton was exegeet en het is gevaarlijk een tekst los te rukken uit de neventekst; wat schrijft hij? wat bedoelt hij? te welker gelegenheid schrijft hij?

Bij een kommentaar op psalm 117: «Hic est lapis ... caput angularis» «Christus is de hoeksteen, de Enige middelaar», vervolgt hij letterlijk: «Ten allen tijde heeft de duivel voordeel gehaald uit een ontaarde godsdienst en vooral uit oorzaak van geldzucht en gierigheid; ik geloof niet dat hij meer voordeel kan halen dan uit de mis en de heiligenverering. Tot vóór enkele jaren liepen de Hongaren naar België, naar St.-Anna en de botten van St.-Jozef»⁽⁴⁹⁾.

Het is dus een polemiserende tekst over de bedevaart naar St.-Anna, de spotternij en de overdrevenheid liggen er dik op.

De Hongaren moesten naar België niet komen. Ze bezaten in de XVde eeuw een beroemde bedevaartplaats bij Lutz.

Wat betekent «Belgium»? Zeker de XVII Provinciën, Holland inbegrepen; waarom zou Bottelare bedoeld zijn, dat eerst 80 jaren na de dood van Melanchton zijn bedevaart zag ontstaan? Was het St.-Anna te Gent, te Muiden, te Antwerpen-Zwijndrecht? Wie zal het uitwijzen!

Er is voor Bottelare geen enkel bewijs vóór 1620⁽⁵⁰⁾, zijn geschiedenis begint in de XVIIde eeuw.

Zonder te willen volledig zijn, geven we de plaatsen aan waar St.-Anna vereerd werd in de XVde, XVIde eeuw, volgens provincie:

West-Vlaanderen: naast de St.-Annakerk te Brugge in 1498⁽⁵¹⁾ gebouwd was er een altaar aan St.-Anna toegewijd in 't Godshuis van O. L. Vrouw ter Potterie⁽⁵²⁾ in 1498 opgericht; in de polder

(49) Corpus reformatorum, dl. XXIV, blz. 507, microfilm, Universiteit-Leuven. «Ungari ante paucos annos correbant in Belgium ad sanctom Annam et ad caligas Joseph».

(50) De Godsdienstige Week voor Vlaanderen 1886-87, blz. 27 schrijft: «De eerste kerk te Bottelare, eene der oudste van Vlaanderen, was toegewijd aan de H. Martinus. Dicht bij de eerste kerk rees een kapel op, waarin een beeld der H. Moeder Anna sedert onheuglijke tijden werd vereerd. Na de gruwelijke beeldenstormerij der zestiende eeuw, waaraan het beeld gelukkig ontsnapte, groeide de toeloop der bedevaarders», ibidem jg. 1870-71, blz. 103.

A. J. D'HANNINS, Het leven van de glorieuse matrone Ste Anne, moeder van de allerheiligste en onbevleete maget ende Moeder Godts Maria, gevierd in de parochie Bottelaere, Gent 1663, blz. 6-7.

(51) G. GAILLARD, Kronijk der stad Brugge, 1849, blz. 169.

(52) A. MAERTENS, O. L. Vrouw van de Potterie, Brugge s.a., blz. 209.

van Wijnenberg, tussen de Oostendse vaart en St.-Pieters op den Dijk, was er een St.-Annakapel⁽⁵³⁾. St.-Anna was in de XVde eeuw te Brugge, patrones van de lijndraaiers (H. Geestkapel in St.-Salvator) en van de bezembinders⁽⁵⁴⁾.

Voor de katedraal te Brugge, werd rond 1530 het leven van St.-Anna geschilderd volgens de Gulden Legende, met de hele stamboom van de heilige; in de kapel van Lorette in dezelfde katedraal werd in 't begin van de XVIde eeuw een St.-Annaretabel geplaatst met hetzelfde geliefkoosde tema, in hout gesneden.

In St.-Janshospitaal van Brugge berust een geschilderd eikenhouten St.-Annatrits uit de XVde eeuw, behorende tot de laatgotiek, evenals 't vorige retabel⁽⁵⁵⁾. Dit alles bewijst hoe populair de eredienst was in de stad van het H. Bloed. In 't bisdom Brugge zijn weinige St.-Annatritsen nagebleven uit die bloeiperiode van de St.-Annakultus, zoveel werd ten tijde van de beeldenstorm vernield!

Diksmuide had een St.-Annagilde in 1584 gesticht, met een dinsdagmis en op 't feest werden prentjes uitgedeeld met een beeld, een St.-Annatrits⁽⁵⁶⁾. In de XVIde eeuw volgen: Dentergem met zijn koortskapel, Harelbeke, Otegem enz.⁽⁵⁷⁾.

Brabant, zo devoot tot de H. Maagd, mag roemen op een zeer oude en zeer verspreide St.-Annakultus; we kennen reeds Audergem, Diest, Laken. Vóór 1491, stond er aan de molen ter Cameren een St.-Annakapel, met bron die gewijd werd om koortsen af te nemen⁽⁵⁸⁾.

Beelden uit de XVde eeuw zijn nog bewaard en behoren tot de periode van de laatgotiek: in de kerk van Perk, van St.-Jacobs te Leuven, St.-Pieters, waar, in 't midden van de XVde eeuw een broederschap van St.-Anna was opgericht, in de kerk van de Dominicanen te Leuven, te Pepingen⁽⁵⁹⁾.

Beelden die St.-Anna voorstellen, naast O. L. Vrouw, met een

(53) K. DE FLOU o.c., dl. XV, blz. 570.

(54) J. GAILLARDI, *De ambachten en neringen van Brugge*, 1859, blz. 186.

(55) Kan. JOS. DOCHY, *Schilderijen uit de 15de, 16de eeuw in de katedraal te Brugge. Westvlaanderen* (Tijdschrift) jg. VIII (jan.-febr. 1959) blz. 24.
Dr. FRANS VROMMAN, *ibidem*, maart 1952, blz. 45.

(56) JAMES WEALE, *Les Eglises du Doyenné de Dixmude*, cit. *Rond den Heerd*, dl. XI, (1876) blz. 274.

(57) *Dit is West-Vlaanderen, Sint-Andries* (Brugge) s.a. dl. I, blz. 330, 476, dl. II, blz. 1238, 1348, 1365.

(58) A. WAUTERS o.c., dl. II, blz. 355, 376.

(59) *Grimbergen, Tentoonstellingscatalogus, « Laus Brabantiae »*, abtj van de Premonstreit, 1958, blz. 15.

G. CELIS, *Volkskundig Kalender, Gent*, 1923, blz. 227.

open boek, vindt men : te Diest, Bierbeek, St-Martens-Tielt, Roosbeek, dat eveneens een St.-Annabron heeft, Zoutleeuw, Haren. Beelden uit de XVIde eeuw zijn bewaard te Aarschot, Bevekom, Geetbets, Neerlinden, Ruisbroek, Tervuren, Drogenbos, Hekelgem, Huizingen, Mazenzele, Merchtem, Wolvertem, Steenhuffel enz.

In 1519 werd te Brussel in de Bergstraat door Jean van Zuene, bij testament, de kapel van St.-Anna gesticht, uitgevoerd door Niklaas van Troostenbergh en Gillis De Coninck, poorters der stad, waar in 1683 relieken toekwamen van St.-Anna uit Trier en een broederschap ontstond^(59b).

Limburg heeft de devotie weten inburgeren onder invloed van de St.-Servaaslegende : Maastricht en Tongeren hadden haar biezonder lief.

Er zijn St.-Annatritsen bewaard in eigen Mosaanse stijl uit de XVde, XVIde eeuw, « Selefderden » genaamd, te Tongeren, Maaseik, Bree, Eisden, St.-Willibrordus, Hamont, St.-Truiden in de kerken van St.-Martinus, O. L. Vrouw en St.-Gangulfus, te Bilzen, Munsterbilzen, te Borgloon (Mechelen) waar een St.-Annabron was en waar ze speciaal door de moeders werd aangeropen; te Wijshagen, te Wurfeld (Maaseik), Neerharen, Zonhoven, Neerlinter, Gerdingen, Hasselt, Heers, Hoepertingen, Oostham, enz.⁽⁶⁰⁾ : allen Gotische beeldengroepen, onder Rijnlandse invloed, die bewijzen hoe de kultus zich over gans de provincie verspreidde.

Antwerpen, komt heel wat later aan, alhoewel reeds in de jaren 1480 de bevolking, de Schelde overstak om op de linkeroever te gaan bewegen naar St.-Anna-Zwijndrecht, toen lande van Waes⁽⁶¹⁾.

Te Mortsel (Luythagen) bouwden de Franciskanen van Peer, een St.-Annakapel in 1496⁽⁶²⁾, in St.-Annadal.

Rond 1400, was er een St.-Annagasthuis op de Meir en in 1494 richtten de Karmelieten een St.-Anna-altaar op in hun klooster-

(59b) J. B. DU WELZ, La vie de S. Anne, suivie de l'Origine de la Chapelle, de l'Institution de sa Confrérie et de ses Indulgences, Brussel, 1779, blz. 105. Daar vergaderde het gilde van de « Teinturiers » in 1539 en van de « Fourreurs ou Pelletiers », blz. 119

(60) J. PAQUAY, Tongeren's Kunstgebouw en Merkwaaardigheden, Tongeren 1932, blz. 12.

Limburg (Tijdschrift), mei 1952, N° 5, blz. 87, 93, 99.

MARG. DEVIGNE, La sculpture mosane du XII aux XVI siècle, Brusel 1932, blz. 152, 154, 147, 133, 153.

G. H. DEXTERS, Selefderden uit de XVIde eeuw in Het oude Land van Loon, II jg. (1947), blz. 1-5.

(61) PRIMS, Quinten Matsys en de St.-Annadevotie. Antverpiensia serie IV (1930), blz. 170.

(62) L. CEYSSENS, Een Stichting van de Franciskanen van Peer, te Mortsel, in « Limburg », 1932, blz. 117.

PRIMS, Geschied. van Antwerpen, dl. VIII (1943), blz. 313.

kerk, door paus Julius II met een broederschap en aflaten begiftigd⁽⁶³⁾.

In de katedraal van de stad, richtte de gilde van de kousenmakers een altaar op ter ere van haar patrones, St.-Anna, in een van de zijkapellen, in 1560⁽⁶⁴⁾.

Mechelen vereerde St.-Anna in een openbare kapel op de Hooimarkt vóór 1450 en op de Vismarkt in 1519⁽⁶⁵⁾.

In de Antwerpse Kempen had de verspreiding eerst plaats in het begin van de XVIde eeuw, te Geel, te Kasterlee, Sint-Lenaarts, Tongerlo, Turnhout enz⁽⁶⁶⁾.

SINT-ANNA

door Cornelius Galle van Antwerpen (1576-1650).
Een typische St.-Annatrits.

Oost-Vlaanderen. St.-Niklaaskerk te Gent was 't uitgangspunt van de St.-Annakultus sedert de translatie van de relik van St.-Anna in 1101. In deze kerk werden taferelen gehangen uit haar leven, geschilderd door Jacob Artois en Jacob van Cleef; in de

(63) J. DIERCXENS, *Antverpia Christo*, Antwerpen 1778, dl. III, blz. 195.

(64) J. JOOS, *De Madonna der Signoren*, Antwerpen, 1945, blz. 77.

(65) LEOPOLD GODENNE, *Malines Jadis et Aujourd'hui*, Mechelen 1870, blz. 181.

(66) J. VAN GORP, *Heiligenverering en naamgeving in de Kempen. Bijdragen tot de Geschied. van het Aloude Hertogdom Brabant*, 1951, N° 3, blz. 154.
VAN HERCK, o.c., N° 195, N° 61 van de catalogus.

kapel van de kalvarieberg drie, en 3 beeldjes boven de naamlijst van de broederschap van de H. Anna: Jezus, Maria en Anna; op 't feest, was er luisterlijke processie⁽⁶⁷⁾.

Ook in St.-Janskerk (St.-Baafs nu) werd er in de XVIde eeuw een altaar ter ere van St.-Anna opgericht met kapelanij-prebende, achter het hoogaltaar⁽⁶⁸⁾, evenals in St.-Jacobskerk, waar de gilde van de houtdraaiers haar kapel had⁽⁶⁹⁾.

Biervliet (1506), Watervliet (1516) hadden een St.-Annakapel⁽⁷⁰⁾, Bassevelde (1555), Hamme-St.-Anna, Wetteren-ten-Eede⁽⁷¹⁾; Apelterre bezat een kapelenij⁽⁷²⁾; het O. L. Vrouwospitaal te Geeraardsbergen had een St.-Anna-altaar in 1559⁽⁷³⁾ en te Aalst werd St.-Anna vereerd in de kapel van de Wilhelmiëten « in een houten capelle gemarbreerd hanghende aen den muer, met eenen schoot van gout »⁽⁷⁴⁾; verder vereerden de H. Moeder Anna, de parochies Bellem (XVIde) en Nevele (XVIde eeuw)⁽⁷⁵⁾.

Voor het land van Waas, zijn van ouds bekend, Zwijndrecht in de XIVde eeuw, Waasmunster (XIVde eeuw) en in de XVIde, Bazél, Burcht, Lokeren, Stekene, Elversele, die we afzonderlijk in 't volgende artikel zullen behandelen, omdat hiervan heel wat oude gegevens in ons bezit zijn.

In de XVIIde eeuw gaat de bloei verder... er is geen parochie in Vlaanderen, die op 't einde van deze eeuw, haar St.-Annabeeld, -altaar of -kapel niet heeft. Op 't einde van de vorige eeuw, waren 27 kerken en honderden kapellen aan de H. Moeder Anna toegewijd.

Pr. A. JANSSENS C.ss.R.

(67) F. DE POTTER, o.c., dl. V (1885), blz. 242.

(68) ibidem, dl. X, blz. 411.

(69) ibidem, dl. XI, blz. 21.

(70) K. DE FLOU, o.c., blz. 571.

(71) J. BROECKAERT, Geschiedenis van Wetteren, Gent 1862, blz. 137.

(72) JOS. DE POTTER, De Dekenij Ninove op het einde van de XVIde eeuw, Gent 1945, blz. 5.

(73) G. DE VOS, O. L. Vrouwospitaal te Geeraardsbergen, 1903, blz. 209.

(74) R. A. Brussel, Caisse de Religion, N° 173.

(75) F. DE POTTER, Geschied. van Bellem, Gent 1863, blz. 49. — Geschied. van Nevele, Gent 1867, blz. 79.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde werd gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in de lokalen van het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, 14, en is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei, 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van de gemeenteraad d.d. 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Deze commissie bestaat uit : Prof. Dr De Keyser, voorzitter, R. Vankenhove, ondervoorzitter, M. Broeckhove, sekretaris, Drs L. Hoste, penningmeester, de heren F. Van Es, Mr. G. Verhelst, schepen der stad, Pr. Luyckx, G. Van Severen, Dr H. Nowé, M. Daem, J. Pieters, R. Depoorter, † J. De Raedt, M. Van Wesemael, Lic. R. van der Linden, Lic. Hugo Arens, G. Hebelijnck, leden. Konservator van het Museum : J. Boes, archivaris van de stad.

Doel van het Museum : Verzamelen, inventariseren en uitstellen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven.

De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, het meubilair, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken van aan de geboorte tot aan het graf, de ambachten met de traditionele werktuigen en het aldaar, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgehoof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

De commissie zoekt zoveel mogelijk voorwerpen en dokumenten betreffende het volksleven van de ondergang en de vernieling te redden door ze veilig op te bergen, te klasseren, te onderhouden, te inventariseren en voor het publiek aantrekkelijk uit te stellen. Ze houdt zich dan ook ten zeerste aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen aan en laat die zelfs afhalen aan huis. Beleefd verzoek te schrijven aan het adres van de konservator : J. Boes, Abrahamstraat, 11, Gent, Telefoon n° 25.32.53, of aan de sekretaris der commissie : M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstraat, 36, Gent.

DE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde.

Hij geeft sedert 1926 een tweemaandelijks tijdschrift uit: **Oostvlaamsche Zanten**, en sedert 1957 de **Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen** en ook afzonderlijke **Bijdragen**.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en folkloristische prijskampen in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks « Enkwesten » over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei, 41, Gent.

Lid worden van de Bond is: daadwerkelijk medewerken aan de verrijking van het Museum voor Volkskunde; op de hoogte blijven van de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaamse volksleven in 't biezonder; de eigen kennis verrijken en de volksopvoeding dienen; een daad van ware vaderlandsliefde en van Vlaamse solidariteit stellen.

Tentoonstellingen en museum zijn op vertoon van de lidkaart gratis toegankelijk.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitter: Prof. Dr P. De Keyser. Ere-voorzitter: F. Van Es. Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitters: J. Pieters en Pr. Luyckx. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris-bibliotekaris: M. Van Wesemael.

Leden: Dr Nowé, J. Boes, Drs L. Hoste, M. Daem, R. Vankenhove, Lic. H. Arens, G. Hebbelijncx.

Redaktie van Oostvlaamsche Zanten: Hoofdredakteur: J. Boes, Abrahamstraat, 13, Gent. Redaktieleden: M. Daem, Dr R. Haeserijn en R. van der Linden.

Museum voor Volkskunde: Konservator: J. Boes. Adjunkt: aspirant of navorser.

Aankoopkommissie: Prof. Dr P. De Keyser, R. Vankenhove, M. Van Wesemael, J. Boes, Drs L. Hoste.

Dienst voor Folkloristische Opzoekingen (Foto-, fono- en cinematografische dokumentatie): Prof. Dr P. De Keyser, F. Van Es, M. Van Wesemael, J. Boes, J. Pieters, M. Daem, Lic. R. van der Linden en M. Broeckhove, sekretaris.